

Ім'я користувача:
К-ра історії ст. світу

Дата перевірки:
14.12.2023 13:32:28 EET

Дата звіту:
14.12.2023 13:35:03 EET

ID перевірки:
1016005509

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library + DB

ID користувача:
34049

Назва документа: Гончар Вікторія Вікторівна

Кількість сторінок: 87 Кількість слів: 20994 Кількість символів: 148551 Розмір файлу: 86.11 KB ID файлу: 1015690110

2.66% Схожість

Найбільша схожість: 2.65% з Інтернет-джерелом (<http://osvita.ua/vnz/reports/arhitektura/22542>)

2.66% Джерела з Інтернету

23

Сторінка 89

Не знайдено джерел з Бібліотеки

0.78% Цитат

Цитати

19

Сторінка 90

Не знайдено жодних посилань

4.97% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 15 слів та 2%)

4.32% Вилучення з Інтернету

260

Сторінка 91

0.07% Вилученого тексту з Бібліотеки

66

Сторінка 92

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

9

Гончар Вікторія Вікторівна
“Архітектура Стародавнього Єгипту у період Давнього, Середнього та
Нового царств”

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ СТАРОДАВНЬОГО
ЄГИПТУ

РОЗДІЛ 2

БУДІВЕЛЬНА ТЕХНІКА ТА МАТЕРІАЛИ БУДІВНИЦТВА

РОЗДІЛ 3

ЄГИПЕТСЬКІ ПІРАМІДИ – ВИЗНАЧНІ ПАМ'ЯТКИ СТАРОДАВНЬОГО
ЄГИПТУ

РОЗДІЛ 4

ХРАМИ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

Актуальність теми. Давньоєгипетська цивілізація є однією із найдавніших у світі, а єгипетська культура залишається однією із найрозвинутіших та найоригінальніших світових культур, вона є основною сучасних світових цивілізацій. Специфічні риси цієї культури сформувалися ще до створення єгипетської держави та продовжили своє існування і після втрати Єгиптом своєї незалежності.

У даній дипломній роботі досліджено архітектуру Стародавнього Єгипту. Будівельне мистецтво давніх єгиптян мало давнє коріння, що сягає вглиб додержавницьких часів. Архітектура Стародавнього Єгипту увібрала в себе всі досягнення тогочасної науково-технічної думки. Багато архітектурних творінь і дотепер являють собою неперевершені зразки тогочасного архітектурного мистецтва. Актуальність роботи визначається необхідністю всебічного осягнення та вивчення культури давньої єгипетської цивілізації, її характерних рис та значення для подальшого розвитку людства. У дипломній роботі досліджено архітектуру стародавнього Єгипту, вивчено її особливості, характерні риси та основні форми у період Давнього, Середнього та Нового Царств.

Занепад цивілізації Стародавнього Єгипту не означав занепаду культури його народу. Зазнаючи деяких змін та перетворень, значна частина елементів давньоєгипетської культури збереглися й до нашого часу та стали одним із найважливіших компонентів культури не лише сучасного Єгипту, але й цілого світу. Саме тому вивчення культурної спадщини, а зокрема архітектури Стародавнього Єгипту, залишається актуальним і у наш час. Актуальність теми зумовлює мету, завдання та структуру даної роботи.

Метою роботи є дослідження формування та розвитку архітектури Стародавнього Єгипту у період Давнього, Середнього та Нового Царств

висвітлення економічних, соціальних і культурних чинників формування давньоєгипетської архітектури, її основних форм - пірамід та храмів. Виходячи з поставленої мети, у роботі поставлено наступні завдання:

- дослідити процес зародження та розвитку давньоєгипетської архітектури, визначити закономірності її функціонування та зв'язок з іншими галузями мистецтва і суспільного життя; виділити елементи традиції та новаторства у архітектурі Стародавнього Єгипту;
- проаналізувати будівельну техніку та вивчити матеріали будівництва у Стародавньому Єгипті
- дослідити еволюцію давньоєгипетської архітектури від спорудження гробниць та пірамід (Давнє (2800 - 2500р. до н. е.) та Середнє Царство (2050 - 1700 р. до н.е.)) до будівництва храмів (Нове Царство (1580 - 1069 р. до н. е.));
- Розкрити історичне і культурне значення архітектури Стародавнього Єгипту для подальшого розвитку світового мистецтва.

Об'єктом дослідження є культура Стародавнього Єгипту.

Предметом дослідження є формування та розвиток архітектури Стародавнього Єгипту часів Давнього, Середнього та Нового Царств (XXVIII – XI ст. до н.е.).

Хронологічні межі роботи охоплюють період розвитку Стародавнього Єгипту від Давнього до Нового царства (XXVIII – XI ст. до н.е.), коли країна досягла апогею свого економічного, політичного та культурного розвитку. Саме в цей час було розгорнуте будівництво міст по всій країні. Міста стають центрами адміністративної влади, культурними центрами країни, місцями накопичення і зберігання багатств, центрами ремесла та торгівлі. У історії архітектури Стародавнього Єгипту найважливішими періодами є період Давнього царства (близько 2800 – 2400 рр. до н.е.), Середнього царства (кінець III тисячоліття – XVII ст. до н.е.) та Нового царства (XVI – XI ст. до н.е.). Між усіма цими періодами

були часи, коли Єгипет розпадався на окремі державні утворення – номи, або ж в ньому панували іноземні завойовники (гіксоси, лівійці, ефіопи, перси та ін.). Подібні часи звісно не були сприятливими для розвитку будівництва тому від них майже не залишилося визначних пам'яток

Територіальні межі роботи. Єгипет розташований в Африці. Долина Нілу являє собою довгий оазис який простягнувся з півдня на північ до впадання річки у Середземне море. Оазис лежить у межах, чітко визначених самою природою. Із заходу Ніл обмежує Лівійська пустеля - частина загальновідомої Сахари. На схід від річки простягається Аравійська пустеля. На півдні природним кордоном Стародавнього Єгипту були перші пороги Нілу та острів Елефантина.

Джерельна база роботи. Особливості архітектури Стародавнього Єгипту вивчаються на основі різноманітних та багаточисельних історичних джерел. У першу чергу, це археологічні пам'ятки – матеріальні залишки життя давніх єгиптян. Планомірні археологічні розкопки у Єгипті розпочалися у І-й пол. XIX ст., вони продовжуються і в наш час. Завдяки археологічним дослідженням було відкрито велику кількість різноманітних поховань, храмів, декілька міст, а також величезну кількість пам'яток які зараз складають колекції численних музеїв та приватних осіб.

Загалом, джерела з історії Стародавнього Єгипту відзначаються різноманітністю. Їх основну становлять літописи, найстарішим з котрих є так званий “Палермський камінь”, у якому описані події часів перших п'яти династій. У цьому джерелі наводяться дані про життя та діяльність перших єгипетських фараонів, починаючи ще з додинастичних часів [7]. Зокрема, тут розповідається про будівництво першої кам'яної споруди. Про часи Нового Царства найкраще розповідають тексти висічені на стінах Карнакського храму. Хоча вони охоплюють невеликий проміжок часу, проте виклад подій в них набагато детальніший.

Важливе місце серед джерел займають життєписи фараонів, їх

родичів та наближених та життєписи різних вельмож. Зокрема, особливий інтерес для нашого дослідження становить опис життя архітектора Інені, у якому міститься унікальна інформація як про спорудження храмів та пірамід, так і про особливості побуту давніх єгиптян [10].

У життєописі вельможі Уни [8] йдеться не лише про завойовницькі походи, але і про сировину, котру єгиптяни захоплювали у інших народів і країнах. Особливо це стосується деревини, котрої у Єгипті було не багато.

Виключне значення для вивчення соціально-економічного розвитку Стародавнього Єгипту мають твори художньої літератури. Багато інформації цього типу міститься в “Повчанні Ахтоя, сина Дуауфа своєму синові Піюпі”, де докладно описуються традиції, культура та суспільні відносини Стародавнього Єгипту епохи Середнього Царства. Проте, з часів Середнього царства збереглася досить обмежена кількість джерел. У повчанні “Ахтоя своєму синові Піюпі” [11] змальовується досить яскрава картина тогочасного суспільства, мова йде про важку працю представників майже усіх ремісничих професій, зокрема і каменотесів та будівельників стін.

Про особливості поховального культу мова йде у папірусі Гарріс. Цей культ був пов'язаний із уявленнями єгиптян про сонячний човен бога сонця Ра, копію котрого клали у поховання фараона [1].

Також джерельною базою даної роботи є документальні свідчення та матеріали античних авторів які дійшли до наших днів. З цієї групи джерел необхідно виділити праці Геродота (V ст. до н.е.) [4], Страбона (I ст. до н.е.) [12] та Діодора Сицилійського [6]. Щоправда, ці праці використано у даній роботі дещо фрагментарно. Проте в них містяться досить цікаві відомості про географічні особливості Єгипту, про наявність тут корисних копалин, особливо клімату, і відомості про техніку будівництва яку використовували стародавні єгиптяни. Отже, одним із джерел даної роботи є “Історія” в 9 книгах Геродота. “Батько історії” (484 - 425 pp) відвідав

Єгипет близько 445 р., у своїх розвідках він спирався переважно на розповіді, легенди і міфи місцевого населення. Цим і пояснюється один із найбільших недоліків цієї фундаментальної праці, а саме - порушення хронології та недостовірність декотрих фактів.

Другий том "Історії" містить в собі опис Єгипту, його географічного положення, традицій і вірувань його населення, соціальної і економічної організації країни. Не залишає Геродот поза своєю увагою і архітектурні пам'ятки Єгипту - тут досить детально описуються піраміди, архітектурний ансамбль Гізи, зокрема піраміда Хеопса.

Діодор же повідомляє досить цікаві відомості про техніку видобутку єгиптянами золота. Усі ці відомості складають ґрунт для розуміння особливостей розвитку єгипетської економіки і пов'язаних з цим особливостей розвитку архітектури у Єгипті.

Історографія проблеми. Одним із дослідників історії Стародавнього Єгипту був Б. О. Тураєв, котрий у своїй узагальнюючій двотомній праці "Історія стародавнього Сходу" [87] значну увагу приділяв питанням розвитку економіки й культури. Щоправда, проблеми економічного розвитку Єгипту і, зокрема єгипетського будівництва, викладені ним досить фрагментарно.

Питанням історії Стародавнього Єгипту, його суспільно-політичного ладу, економіки та культури присвячено значну кількість наукових праць єгиптологів: "Суспільні відносини у Єгипті епохи Середнього Царства" О.Д. Берлева [18], "Історія господарство та матеріальна культура у первісному та ранньокласовому суспільстві" Г. Е. Маркова [63], "Суспільство та держава Давнього Єгипту VII - IV ст. до н. е." А.В. Едакова [92]. Тут вперше розглядаються державно-правові інститути Стародавнього Єгипту, аналізується стан основних класів та груп населення країни, зв'язок держави з релігією, діяльність вищої та місцевої адміністрації Єгипту (номархів та фараона).

Іншу групу історіографії з теми складають праці, присвячені культурі і мистецтву Стародавнього Єгипту. Це, зокрема, монографії і статті М. Е. Матєє “Мистецтво Стародавнього Єгипту” [65], “У часи Нефертіті” [64], “Мистецтво Фів та Мемфісу часів XIX давньоєгипетської династії” [67] та “Роль особистості художника у мистецтві Давнього Єгипту” [68], монографії Є.С. Богословського “Основи та фундаменти” [24], Х.А. Кінка “Давньоєгипетський храм” [53], І.А. Стучевського “Храмова форма царського господарства Давнього Єгипту” [85].

Роботи відомого єгиптолога Ю. Я. Переполькіна у більшості своїй присвячені вивченню періоду Нового царства, у період правління фараона Ехнатона. Проте у його праці “Таємниця золотої труни” [76] мова йде про архітектурні особливості палаців у столиці фараона-реформатора Ехнатона - Амарні.

Наукові роботи В. І. Авдієва були присвячені військовій політиці Єгипту. У цих працях здійснено ретельний аналіз соціально-економічних умов розвитку Єгипту. У монографії, що була присвячена військовій політиці Стародавнього Єгипту один із розділів був присвячений розвитку ремісничого виробництва у часи Нового царства, тут було досліджено інструменти котрі використовували майстри різних будівельних професій [15].

Дослідженню праці давніх майстрів присвячена робота Е.С.Богословського [23]. Це наукове дослідження було написане на основі зведення та аналізу 19000 давньоєгипетських текстів із Дер-ель-Медіна. Отже, цю роботу можна вважати збіркою унікальних історичних джерел, оскільки у ній містяться матеріали щодо життя та праці, а також особливості взаємин між давньоєгипетськими робітниками (у тому числі будівельниками) Царського некрополя.

Напевне, що одним із найбільш важливих питань давньосхідної історії є питання про взаємозв'язки між розвитком техніки і економіки,

адже вивчаючи саме ці питання, ми можемо підійти власне до розуміння проблем характеру виробничих відносин, що панували у Стародавньому Єгипті. Розвиток же виробничих відносин має безпосередній зв'язок із розвитком архітектури та будівництва в цілому. Адже, у часи коли у Єгипті був мир та стабільна економічна обстановка, тоді і масштаби будівництва значно розширювалися. Коли ж Єгипет зайняв панівне становище серед сусідніх країн, підкорив сусідні народи, - завдяки данині яку платили Єгипту підкорені народи, завдяки значному припливу до країни рабів та чисельній військовій здобичі, стало можливим вже будівництво цілих храмових комплексів із каменю. Особливо улавилися велетенські храмові комплекси часів Нового царства Карнаці та Луксорі.

Будівництву єгипетських храмів присвятила свою працю Кінк Х. А. [53]. Також питаннями будівництва, будівельної техніки та матеріалів у Стародавньому Єгипті займалися такі дослідники як В. І. Авдієв [15], Є. С. Богословський [23-24], А. В. Бунін [25-26], І. М. Лур'є [61], Ю. Я. Перепьолкін [76], В. В. Струве та інші.

Серед наукових статей, у яких досліджено завоювання єгипетських фараонів, нами було використано статтю Б.Б.Піотровського, у котрій йдеться про пограбування єгиптянами Нубії [77].

Узагальнюючих праць які були би присвячені історії техніки та розвитку різних механізмів у давні часи не так вже й багато. Переважно у цих працях просто відзначено, те що механіка у Стародавньому Єгипті ще знаходилася у зародковому стані. Звісно, подібне бачення проблеми не дозволяє оцінити технічні можливості єгиптян. Яким же чином вирішувалися у Єгипті технічні проблеми котрі неминуч виникали під час спорудження архітектурних споруд? На подібні питання деякі відповіді можна знайти у роботі “Нариси з історії техніки Стародавнього Сходу” [61], де автором розділів присвячених будівництву та ремеслам є І. М. Лур'є. Ця наукова праця вирізняється стислістю, проте вона охоплює

проміжок часу більш як у три тисячі років.

Цілий ряд наукових досліджень відомих науковців присвячені різним проблемам будівництва одного із “семи чудес світу” - давньоєгипетським пірамідам. Ці питання досліджені у роботах Т. Н. Савельєва [83], В. Замаровського [38], М. Ф. Лауера [59], В. З. Черняк [88] і багатьох інших авторів, котрі описують будівельну техніку стародавніх єгиптян.

Із колективних монографій нами були опрацьовані такі праці як “Мистецтво Стародавнього Сходу” [40] та “Загальна історія архітектури” [30], у яких крім загальної інформації міститься також значна кількість репродукцій різних архітектурних споруд і планів будинків.

Питаннями архітектури та будівництва займався А. В. Бунін, у його роботі “Історія містобудівництва” [25-26] подано плани побудови міста, аналіз розташування різних будинків і особливості єгипетського будівництва споруд суспільного призначення.

Особливості матеріальної культури стародавніх єгиптян дослідив у своїй праці “Матеріали та ремісничі виробництва давнього Єгипту” відомий науковець А. Лукас [60]. Його робота являється своєрідним довідником із історії техніки виробництва, використання природних матеріалів, будівельної техніки та різних інструментів стародавніх єгиптян. У роботі досліджено способи обробки каменю та інших матеріалів та особливості їх використання давніми єгиптянами у будівництві. Крім того, ця робота є збіркою важливих документів з питань розвитку будівельної справи у Стародавньому Єгипті. Таким чином, короткий огляд джерел і літератури розкриває певний рівень дослідження проблеми, проте її розв'язання потребує подальшого вивчення і аналізу.

Поставлені автором мета та завдання визначили структуру даної дипломної роботи, що складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та літератури.

Розділ 1

Зародження та розвиток архітектури стародавнього Єгипту

Стародавній Єгипет розташований у дельті річки Ніл та у її вузькій долині, що простягнулася на тисячі кілометрів із півночі на південь. У давні часи ці місця являли собою непрохідні болота, що кишіли зміями, крокодилами та москітами. Лише наполеглива праця сотень поколінь єгиптян перетворила ці болота на квітучу оазу, задля чого довелося були побудовані греблі, канали, водосховища та найскладніші комплекси іригаційних споруд.

Усе це стало можливим лише в умовах єдиної централізованої держави. Після тривалої й упертої боротьби між дрібними об'єднаннями, у процесі їх поступового злиття така держава виникла у дельті Нілу близько III тисячоліття до н.е. [42, с. 38]

У історії архітектури Стародавнього Єгипту найважливішими періодами є період Стародавнього царства (близько 2800 – 2400 рр. до н.е.), Середнього царства (кінець III тисячоліття – XVII ст. до н.е.) та Нового царства (XVI – XI ст.ст. до н.е.). Між усіма цими періодами були часи, коли Єгипет розпадався на окремі державні утворення – номи, або ж в ньому панували іноземні завойовники (гіксоси, лівійці, ефіопи, перси та ін.). Подібні часи звісно не були сприятливими для розвитку будівництва тому від них майже не залишилося визначних пам'яток [17, с. 26].

Стародавній Єгипет був державою рабовласницькою. Основу його соціальної ієрархічної піраміди складали раби, над ними стояли селяни і ремісники, вище – воїни і купці, далі йшла багаточисельна каста чиновників, а над нею – вищі сановники. Значний вплив та могутність мали жерці, які завжди вели боротьбу за владу із царями Єгипту – фараонами. Фараон був вершиною ієрархічної скали. Його вважали

намісником бога, влада його була безмежною та обґрунтовувалася релігією, у якій особливе місце займала віра у потойбічне життя. Із цієї вірою був пов'язаний звичай бальзамувати тіло померлого фараона та розміщувати у гробниці символи страв, статуї і предмети розкоші, а стіни оздоблювати художніми розписами, ієрогліфічними текстами у яких йшлося про земне життя фараона [54, с. 426].

Після свого об'єднання давньоєгипетське держава досягла надзвичайної сили і могутності. На полях, що були зрошені благодатним Нілом, працювали сотні тисяч селян та рабів. Вся міць держави уособлювалася володарем з необмеженою могутністю - фараоном. Цар вважався сином бога сонця Ра, до тронного ім'я фараона входило ім'я бога (Менкаура, Хафра). Великого значення набув заупокійний культ; величні храми, монументальні гробниці, скульптурні портрети повинні були забезпечити земним владикам вічне життя.

Від найдавніших часів Стародавній Єгипет дивував інші народи світу своєю високою художньою культурою. Єгипетські жерці першими створили найдавніші священні "Тексти Пірамід", ієрогліфи, літопис, карту зоряного неба, сонячний календар тощо. Згадки про релігію Стародавнього Єгипту до цих пір розбурхують розуми людей.

Піраміди Єгипту - одне із семи чудес світу - вже п'ять з половиною тисячоліть дивують весь світ своєю величиною та грандіозними масштабами.

За допомогою мотузки та мірної палиці, важеля та блоку єгипетські архітектори створювали свої унікальні споруди. Для розуміння їх будівельних секретів сучасні інженери роблять складні розрахунки.

Дана дипломна роботи присвячена технологіям зведення храмів та обелісків, а також методам які застосовувалися під час створення величезних статуй - колосів.

У мистецтві Стародавнього Єгипту архітектурі належала одна з провідних ролей. Ще від давніх часів для поховання мумій царів та

вельмож споруджувалися із облицьованих цеглин земляних пагорбів так звані "мастаби" (араб, лава) - тобто прямокутні гробниці. Пізніше такі споруди стали виготовляти із оброблених кам'яних плит. Пошуки нових архітектурних форм метою яких було звеличення царської влади призвели до появи таких споруд як піраміда. У XXVIII ст. до н. е. зодчим фараона Джосера Імхотепом було створено дивовижну, спрямовану вгору споруду із семи, що зменшувалися догори, поставлених одна на другу масштаб висотою понад 60 м. Це була перша ступінчаста піраміда. Ім'я творця цієї піраміди назавжди увійшло до історії Єгипту, згодом відомого вченого та будівельника було навіть зараховано до пантеону богів. Послідовники Імхотепа, розвиваючи його ідеї, поступово прийшли до створення пірамід так званого класичного типу із гладкими гранями котрі вражали уяву як сучасників, так і далеких нащадків. Недалеко від стародавньої столиці Єгипту міста Мемфіса, що на західному березі Нілу, у містечку Гіза височіють три великі піраміди фараонів Хуфу, Хафра та Менкаура. Найбільша із цих пірамід - Хуфу (Хеопса) досягає у висоту 146,6 м, довжина сторони її основи - 233 м, площа піраміди близько 50 тис. кв. м. Цю піраміду будували близько 20 років, на її спорудження пішло 2 млн. 300 тис. кам'яних блоків вагою від 2,5 до 30 т. Блоки піраміди були підігнані один до одного із дивовижною точністю, поверхня піраміди була вкрита відшліфованими з вапняку плитами. У самому серці піраміди була розташована похоронна камера із мумією фараона, що була укладена до гранітного саркофагу. Стародавні зодчі спорудили над усипальницею декілька порожнин із перекриттями, що рівномірно розподіляли колосальну вагу кам'яної маси.

Піраміди як правило були центром цілого комплексу споруд. Їх здебільшого оточували гробниці придворних вельмож та родичів фараона, також заупокійні храми й огорожі. Піраміди уособлювали межу між життям та смертю. Заупокійні храми як правило розташовувалися на

родючому березі Нілу, а вже звідти дорога вела до пірамід, на захід від котрих починалася млява пустеля. Біля піраміди фараона Хафра височіє дивовижна статуя Великого Сфінкса, - фантастичної істоти із тулубом лева та портретною головою фараона. Основою цієї споруди була вапнякова скеля, майстерно оброблена майстрами. Розміри статуї величезні: довжина 57 м, та висота 20 м.

Досить поширеними будівельними матеріалами у Єгипті були очерет, каміння, мул та глина. Дерево, хоча і не було таким рідкісним, як тепер, проте вважалося дорогим та трудомістким у своїй обробці. Каміння добували значну кількість різновидів: м'який вапняк, твердий граніт, міцний пісковик та ін.

Першими житловими будівлями стали куполоподібні чи прямокутні хатини із очерету який кріпили на дерев'яному каркасі. Інколи очерет обмазували глиною чи мулом. Згодом з'являються прямокутні житла, збудовані із цегли-сирцю. Найбільш просторе приміщення будинку розміщували всередині, воно оточувалося меншими покоями. Це приміщення було ширше та вище від решти та мало вгорі прорізи для світла. Балки стелі як правило спиралися на стіни та на вертикальні дерев'яні стояки-колони [81, с. 368].

Такі будівлі були невисокі, зазвичай одно- чи двоповерхові. Стіни будинків із цегли-сирцю робили товстими. Широкі внизу, вони дещо поступово звужувалися вгорі задля зменшення навантаження на одиницю виміру площі фундаментів. З метою зміцнення наріжників і верхньої грані стіни до кладки вводилися дерев'яні балки. Дерев'яними жердинами обрамляли двері і вікна. Стелю укладали з балок котрі прилягали одна до одної. Зверху стеля обмазувалася сумішшю глини з солом'яною січкою. Єгипетські будівельники також вміли виводити і цегляні склепіння невеликих прогонів, проте використовувалися вони тільки у допоміжних приміщеннях, переважно підземних, таких як комори, льохи та камери

гробниць [72, с. 53]. Архітектурного значення склепіння у Стародавньому Єгипті не мали. Пекуче сонце змушувало обмежувати значну кількість вікон та їх розміри. У звичайних рядових будівлях влаштовували тільки двері. У будинках, конструктивно виконаних подібним чином, жив не лише простий люд, але і вищі суспільні верстви населення. Різниця була тут була лише у більшій кількості приміщень та у більш ретельному виконанні будівельних робіт, також різниця полягала у кольоровій різноманітності фасадів і вишуканому оздобленні внутрішніх стін. Перед домом іноді заводили садок, за яким містилися господарчі будівлі. Як правило, така композиція була осьовою [83, с. 274].

Цивільні будівлі єгиптян, котрі зводилися із досить нетривких матеріалів, до нашого часу не дійшли, і ми можемо робити висновки про них виключно по моделях, малюнках залишках підвалин котрі збереглися. Саркофаги, у яких було поховано тіла володарів Єгипту, досить часто повторювали форму багатих житлових Єгипетських будинків.

Із довговічного матеріалу (каміння) будували гробниці – вічні оселі земних володарів, та храми – житла богів. Свій родовід як одні так і другі ведуть від осель звичайних смертних.

Перші з монументальних гробниць єгипетської знаті, котрі дійшли до наших часів, були побудовані у період, який передував Стародавньому царству. У їхній підземній частині містився саркофаг із мумією померлого, а надбудова призначена для поминальних обрядів мала форму примітивної хатини. Згідно до традиції, котра склалася протягом багатьох віків, стіни із каменю мурували так само, як і із мулу чи глини: внизу вони були більш товстими. Так, нахил зовнішньої поверхні стіни стає характерною рисою єгипетської монументальної архітектури, їхні наріжники та верхні грані виготовляли із камінців, які мали форму вузьких валиків, подібно до частково вліплених у стіни жердин. Завершував ввігнутий карниз який нагадував горизонтальну дошку, що була підліплена глиною. Це був так

званий єгипетський карниз. Пізніші мешканці Єгипту – араби – називали такі гробниці «мастаба» (ослін). А ось гробниці фараонів робили значно більшими, ніж інші, цим наочно підкреслювали абсолютну зверхність фараона як представника Бога на землі [80, с. 6].

У період Стародавнього царства, завдяки успішним загарбницьким походам, Єгипетська держава набула рис централізованої деспотії. Фараони змогли зосередити у своїх руках значні багатства та ресурси. Символом усієї цієї централізації стали гігантські піраміди, котрі утверджували велич обожнюваної царської влади. Так, гробниця фараона Джосера у Саккара виглядає так, немов шість мастаба, котрі послідовно зменшувалися, були поставлені одна на одну. Вона була збудована із невеликих кам'яних блоків на прямокутній основі, висоту мала близько 60 м. Піраміда Джосера є домінантою цілого комплексу споруд, до якого належать, зокрема і ритуальний двір для святкування тридцятиріччя правління царя, вхідна зала із колонадою, Північний та Південний палаци та поминальний храм. Прямокутник цього комплексу (545x278 м) оточував захисний мур заввишки 10 м. Цей комплекс було побудовано зодчим Імхотепом [91, с. 21].

Характерним є те, що саме у період Стародавнього царства архітектор вперше виступає не як безіменний ремісник, а вже як особа, яка займає високий суспільний стан, як особа до якої володарі Єгипту виявляють найвищу пошану а саме – зв'язують ім'я цієї особи із спорудою.

Вищою від піраміди Джосера – більш ніж 100 м була піраміда фараона Снофру у Дашурі. Об'єм цієї піраміди складається зі зрізаної та повної пірамід. Піраміди Джосера та Снофру науковці вважають проміжними формами між мастаба та власне пірамідами, поступовий розвиток яких проходив шляхом збільшення розмірів й спрощення форми [52, с. 41].

Кожна з пірамід утворювала поминальний комплекс або ж сама була його складовою частиною. Прикладом подібного типового комплексу може стати піраміда Сахура поблизу Абусіра. Основні його частини: долининний храм на березі Нілу (саме сюди ритуальним царським човном перевозили мумію фараона); крита «висхідна» дорога, суцільне покриття котрої мало прорізи для світла; поминальний храм та ритуальний двір, що був відділений від внутрішнього ареалу власним муром. У ньому була розташована, напевне, піраміда дружини фараона. Висота основної піраміди була майже 50 м, висота ж піраміди-супутниці становила близько 12 м. [52, с. 43]

Під час будівництва пірамід і інших споруд робітники підіймали важкі кам'яні блоки за допомогою простих допоміжних засобів. Це були насамперед колиски-гойдалки, на котрі вкладали блоки, використовуючи при цьому нерівнобічні важелі. Довгі кам'яні блоки підіймали наступним чином: спершу під них пропускали, ближче до центру ваги, дві загострені призми; натискали на одну із них, внаслідок цього вага першої переміщувалася на другу. Під цю другу призму, котра саме звільнялася, підкладали кам'яні плити. Після цього переносили вагу блока на другу призму та підкладали кам'яну плиту під першу [43, с. 62]. Таку операцію повторювали стільки разів, скільки було потрібно.

Під ці блоки, що були з приблизно однаковими сторонами підкладали згадувані вище дерев'яні «колиски», це давало змогу розгойдувати їх з боку на бік, після цього підняту в верх частину підпирали дерев'яними клинами. Крім того використовували так само і дерев'яні (а можливо, й металеві) жердки у ролі важелів.

Якщо сюди додати ще й дерев'яні котки та полози для пересування вантажів, тоді власне цим і вичерпується перелік механічних засобів стародавніх єгиптян.

Подібні пристрої ставили чи то безпосередньо на окремі сходинки

піраміди, або ж на похилу платформу біля її стіни. Рештки подібних платформ збереглися до наших днів біля деяких пірамід.

Пірамідальні форми також мали і домінанти так званих Сонячних храмів-святилищ. Вони безпосередньо не були пов'язані із загробним культом, присвячувалися богу сонця Ра та з'явилися у період Стародавнього царства. Починаючи від пристані, що на березі Нілу, критий коридор із верхнім освітленням приводив до тераси. Поруч із терасою знаходився виготовлений із цегли човен. Цей човенуособлював човен, у котрому по небу плавав бог сонця Ра. Прямокутний жертвний двір на якому розміщувався велетенський вівтар мав осьову композицію, котру завершував колосальний кам'яний обеліск. Він складався із масивної зрізаної піраміди, котра слугувала постаментом, і великого обеліска, пірамідальний верх котрого був оббитий міддю і тому сліпуче сяяв на сонці [59, с. 51].

До речі, власне назва «піраміда» походить від грецького слова «пір», що означає «вогонь» (оскільки полум'я має вигляд гостроверхої піраміди).

Більш ніж 1500 років тривало у Єгипті будівництво пірамід, і не лише царських. До наших часів збереглося близько сімдесяти пірамід і близько ста двадцяти пірамід археологи обстежили на території сучасного Судану. Оскільки там, за подобою єгипетських пірамід, споруджували собі надгробки нубійські царі.

Поля пірамід існують у Саккара, Дашурі, Абусірі, Медумі. Всі вони завжди були розташовані на західному березі Нілу, оскільки саме на заході, де згасає останній промінь сонця, лежить так звана країна померлих [65, с. 71].

Усі з відомих пірамід орієнтовані по сторонах світу з майже абсолютною точністю. Відхилення тут північно-південної осі практично дорівнює нулю, - "піраміди вишикувалися, як військові підрозділи на параді".

Найбільші за розмірами піраміди Стародавнього царства були побудовані фараонами Хеопсом, Хефреном та Мікерином у Гізі.

У ті часи піраміди мали зовсім інший вигляд, аніж зараз. Всі вони сяяли на сонці, як велетенські моноліти, білою гладдю полірованих вапнякових плит. Прикрашали їх колонні зали поминальних храмів, від котрих вели довгі бруковані дороги до храмів у долині над Нілом. Поруч із царськими пірамідами стояли менші за розмірами піраміди дружин і членів родини царів. Всі вони були оточені високими, надзвичайно розкішно оздобленими мурами. Довкола них згодом розташовувалися сотні гробниць жерців, високих сановників, воєначальників, скарбничих та намісників, котрі побажали і після смерті залишитися поруч зі своїм володарем та богом [61, с. 174]. Так, піраміди перетворювалися на центр великого «Міста мертвих» – живі люди тут мали доступ тільки до поминальних храмів. Поруч із долиним храмом піраміди Хефрена була розташована статуя Великого сфінкса – потвори із тілом лева та головою фараона. Немає й не було у світі статуї, котра би перевершила її розмірами (довжина – 57,3 м, а висота – 20 м) [52, с. 51]. Отже, Великий сфінкс – це не лише найбільша, але і найдавніша монументальна статуя у світі.

Ідея необмежених, надлюдських можливостей найбільш яскраво була втілена у величезній піраміді Хеопса. Її вважали першим із семи чудес стародавнього світу. Неймовірні розміри піраміди Хеопса (довжина сторони – 230, а висота – 146,8 м), котрі приголомшували людину, видавалися ще більшими при зіставленні їх із розмірами навколишніх мастаб. Піраміда своєю величчю породжувала почуття благоговіння, виникало враження, що немовби ця колосальна гробниця була створена надприродними силами. Найменша брила із піраміди Хеопса важить 2000 кг, а найбільша – 40 000 кг! При цьому не варто забувати, що будівничі мали надзвичайно примітивне обладнання. Сотням тисяч невільників, які не отримували ніякої платні та жили зазвичай впроголодь, під

керівництвом зодчого Хеміуна за 20 років вдалося збудувати величезний пам'ятник рабовласництва [27, с. 12].

Усі піраміди, отже, і Хеопсову, завжди будували загалом у один спосіб. Поверхню основи вирівнювали, напевне, так: квадратну площу огорожували муром та заливали водою, яку підводили каналом; на огорожі відмічали рівень води і за цими позначками вирівнювали ґрунт. Посередині піраміда було розташоване ядро із ламаного каменю, на котре спиралися трохи похилені шари брил вироблені із місцевого вапняку (адже похилення шарів забезпечувало стійкість будівлі). Після закінчення поверхню піраміди облицьовували плитами із граніту та дрібнозернистого вапняку.

У піраміді Хеопса царська камера невелика. Перекриття її складається із п'яти монолітних кам'яних плит, котрі розділяють розвантажувальні камери, остання з них має стелю із двох похилих кам'яних блоків. У згаданий спосіб перекриття царської камери розвантажувалося від тиску шарів кладки, яка лежала вище [38, с. 111].

Піраміди у Гізі утворюють цілий ансамбль некрополя – Міста померлих, котре має правильне планування. Сторони всіх пірамід і мастаба, які їх оточують, паралельні одна до одної та строго орієнтовані по всіх сторонах світу. Відстань між центрами пірамід у напрямку південь – північ завжди однакова, вона дорівнює 1,5 а, у цьому випадку а – це довжина сторони основи піраміди Хеопса. А південно-східні кути основ всіх царських пірамід лежать на одній прямій.

Середнє царство.

В період Середнього царства, у зв'язку з послабленням політичного значення влади фараонів, піраміди почали будувати значно менших розмірів. Тепер вже не завжди ретельно виконували будівельні роботи, а згодом піраміди зовсім перестали будувати. Останні з таких пірамід належать до кінця Нового царства.

У часи Стародавнього царства починає також формуватися єгипетський храм. Окрім Сонячних храмів, від тих часів нам відомі також храми «заупокійні» (або «поминальні»), що були побудовані поблизу пірамід. Ці храми правили за своєрідний монументальний вестибюль, із цього вестибюлю після завершення довготривалого прилюдного церемоніалу мумію вносили вглиб піраміди. Прикладом може стати заупокійний храм Хефрена. Приміщення цього храму, так само як і частини житлового комплексу, були розташовані послідовно по поздовжній осі. Серед найбільших приміщень цього храму вирізняються прямокутний двір із обходом та вхідний зал, що став раннім прикладом стояково-балочної конструкції, що була виконана у камені. Опорою для плит стелі були прямокутні стовпи, що були перекриті важкими прямокутними балками [26, с. 138].

Як величні гробниці, так і храми створювалися на честь фараонів, богів та вічності. Варто відзначити, що могил простих ремісників, землеробів і пересічних будівельників не можна знайти у містах померлих. Проте і планування звичайних єгипетських міст чітко відбиває класове розшарування суспільства, яке було створене працею рабів і простолюду.

Великі садиби, палаци знаті та фараонів, храми та адміністративні будівлі розміщувалися у містах досить вільно, вони були рясно оточені зеленню. Біднота як правило тулилася у невеликих тісних кварталах, які були віддалені від міських центрів [88, с. 72].

Так, квартал бідноти у Ахетатоні який налічує 74 однотипних будинків займає майже таку саму площу, що і 4 багаті садиби по інший бік муру. У кожній комірці, що була без зелені й вікон розміщувалися сіни, загальне приміщення та малесенькі спальня й кухня, іноді східці вели на плоский дах, на якому ввечері можна було відпочити.

Храми часів Середнього царства так само продовжують розвивати осьові композиції. Так, поминальний храм Ментухотепа I складався із двох

східчастих терас, які були оточені критими колонадами. Від центру храму виростала піраміда розташована на масивному цоколі із основою 21х21 м, із кам'яним каркасом, що був заповнений малими блоками та щебінкою й був облицьований плитами із білого вапняку [16, с. 105]. Ця піраміда панувала над цим фантастичним багатоколонним храмом, але вона була лише кенотафом – тобто надгробком, що був споруджений не на місці поховання померлого – поховальну камеру вирубили перед самим підніжжям скельного масиву; святилище разом з поминальним храмом були побудовані перед його обтесаними та вирівняними стінами.

Поминальний храм на честь жінки-фараона Хатшепсут, котрий побудували на самому початку Нового царства, так само мав осьову композицію. Цей храм складався із трьох величезних терас [23, с. 81].

Основним же мотивом архітектури цього комплексу, так само як і у храмі Ментухотепа I, є відкриті колонади. Колони портиків тут мали прямокутний поперечний переріз. Колони на фасаді споруди стали важливою тогочасною новинкою. У Стародавньому царстві пам'ятників, де б відкриті портики були би основним мотивом архітектури усього комплексу, ще не існувало.

У часи Середнього царства фараонів розпочинають ховати у підземних гробницях, котрі, для того щоби уникнути їхнього пограбування, були розташовані у різних потаємних місцях пустель. На відміну від прямокутних стовпів храмів які знаходилися у храмах Ментухотепа та Хатшепсут тут стовпи портика уже восьмигранні [37, с. 42].

Восьмигранну колону згодом заступає 16-гранна із неглибокими жолобками (канелюрами), що були розташовані на кожній грані. Це була так звана протодорійська колона. Завершує цю колону квадратний плінт, а ось під нею знаходиться кругла тесана база. Ці колони були чисто кам'яного стилю. Проте невдовзі з'явилися колони, які стилізовано

відтворювали рослинні форми, їхні тіла нагадують жмутки лотоса, капітелі його були нерозпуклі пуп'янки, а ось бази символізували землю.

Наукове дослідження руїн довело, що з метою захисту міст на кордонах країни єгиптяни зводили могутні фортеці, особливо вони були поширені на півдні, де Єгипет межував із царством Куш і Нубією [36, с. 73]. Міський центр Бухена, де були розташовані палац, будинки урядовців, гробниці і площа для проведення парадів, зерносховища захищало подвійне кільце фортечних мурів. Круглі башти входили до складу долішніх стін, прямокутні башти – до горішніх. Горішні стіни були висотою 11, а товщиною – 4,5 м. Башти та стіни завершувалися зубцями, за котрими ховалися оборонці. Прямокутні башти мали спеціальні навіси, з котрих на голови обложників могли жбурляти каміння та т.ін. Вдало продумане розміщення бійниць дозволяло захисникам тримати наступаючого ворога під перехресним вогнем [76, с. 68]. Бараки для воїнів, будинки для їхніх родин, стійла для віслуків (у часи Середнього царства єгиптяни коней ще не знали, згодом перейняли їх від гіксосів) знаходилися у кільці оборонних споруд і стін.

Землероби, які оселялися довкола міст, зводили свої будинки із необпаленої цегли-сирцю. Єгиптяни винайшли спосіб зводити стіни без риштування (оскільки деревини в Єгипті було мало). Під час будівництва щоква стіна являла собою сходи, котрими будівельники піднімалися до місця роботи і підносили різні будівельні матеріали. Колони були із в'язок очерету, котрий обмазували глиною, підлоги були земляні, щільно утрамбовані. Навіси завжди захищали мешканців від сонця [81, с. 385]. Влітку, коли було дуже жарко, родина часто спала на даху під наметом із очерету.

У містах, де землі було мало, єгиптяни як правило зводили будинки у декілька поверхів. На нижньому були розташовані торговельні крамниці, чи ділові контори, на верхніх поверхах були розміщені житлові кімнати.

Мешканці будинків проводили багато часу на дахах домів, оскільки тут було трохи прохолодніше [69, с. 115]. Ніяких громадських каналізаційних систем взагалі не існувало, стоки зливали у канави, річку чи просто виливали на вулиці.

Лише у часи Нового царства, періоду коли визначну роль у політичному житті країни почало відігравати могутнє жрецтво, починає формуватися тип єгипетського храму, який практично без змін проіснував ще багато століть. Від часів зведення храму Хонсу у Карнаку до зведення майже такого самого храму Хора у Едфу пройшло 1096 років. Досить тривале збереження традицій було характерним для єгипетського будівництва. Композиція таких типових храмів, так само як і звичайного житла, підкреслено осьова. Це був витягнутий прямокутник зі входом із його короткого боку. До входу як правило вела алея сфінксів – тобто статуй стражників від злих духів представлених у вигляді фігур лежачих левів із людськими чи баранячими головами (баран вважався священною твариною у стародавніх єгиптян). Вузкий та невеликий вхід розміщувався між двох могутніх веж (пілонів), які мали форму зрізаних пірамід [73, с. 122]. Перед цими пілонами були установлені величезні статуї сидячих фараонів та високі обеліски. Якщо ж обеліски мали різну висоту, тоді нижній висували трохи вперед, для того щоби вони здавалися однаковими. За входом розміщувався перестильний (тобто обнесений колонадою) двір, потім йшли колонні (гіпостильні) зали. Висота храму безперервно знижувалася, починаючи від пілонів. Таємниче святилище храму розміщували у найбільш віддаленому, низькому та темному місці будівлі. Наукові дослідження виявляють, про те що співвідношення розмірів частин будівель не були випадковими. Пропорції їх ґрунтувалися на співвідношенні простих чисел. При цьому як будівельний модуль (одиницю міри) використовували розміри блоків. Досить часто вживали відношення всіх сторін єгипетського трикутника – прямокутного

трикутника із відношенням сторін 3:4:5 [66, с. 263].

Єгиптяни уявляли собі архітектуру у органічній єдності із скульптурою й живописом. Подібне було властиво усім давнім народам. Статуї які розміщували перед пілонами храмів, так само як і статуї сфінксів за своїми розмірами наближалися до самих споруд. Пілони, які правили за фасади давньоєгипетських храмів, рясно були прикрашені ієрогліфами та рельєфами. Стіни та мури, колони та стелі єгипетських будов оздоблювалися як правило яскравими розписами, врізаними та опуклими рельєфами і ієрогліфами. Колони часів Новою царства переважно мають дещо циліндричну форму. Вони дещо звужувалися вгорі, здіймаючись із пласких основ, що були схожі на кам'яні диски. Колони в основному продовжують відтворювати рослинні форми, тіла колон нагадують стовбури дерев, жмутки лотоса, а бази символізували собою землю. Капітелі колон були різноманітні та зазвичай так само рослинного походження: вони дещо нагадують пальмове листя, розкриті та закриті квіти лотоса чи папірусу. Порівняно пізно, та виключно як виняток, з'являються капітелі із людськими жіночими обличчями, які були обернені у всі чотири сторони світу [82, с. 47].

Уже у Пізній період (664 – 332 рр. до н.е.) починають з'являтися подвійні капітелі, де над частиною що у вигляді чаші височить блок із зображеними на ньому жіночими обличчями.

Стелі, котрі водночас виконували і функції даху, укладали на кам'яні балки. Балка, що була з каменю погано працює на вигін, внаслідок цього і прогони між опорами були досить маленькими, це було причиною того, що приміщення у храмах, так само як і у житлових будинках і палацах, були вузькими. Стелю колонних залів підтримували тесані кам'яні стояки-колони. Ці стояки-колони були товсті та щільно поставлені, саме тому простір залу не можливо було охопити одним поглядом. Денне світло могло потрапляти у менші приміщення лише крізь відчинені двері чи

надзвичайно маленькі віконця [54, с. 431].

Великим та об'ємним залам подібного освітлення досить часто було недостатньо. Для того, щоби покращити справу, середні два чи чотири ряди колон виготовляли на декілька метрів вище решти. У такий самий спосіб утворювали два рівні стель, між якими ставили вікна, які давали верхньо-бічне освітлення.

Загальноприйнятий тип храму трохи змінювався тільки під час короткого періоду правління фараона Аменхотепа IV (1364 – 1347 рр. до н.е.). З метою повалення всевладдя жерців, фараон-реформатор заборонив культ всіх чисельних старих єгипетських богів, залишив лише культ бога сонця Атона. Аменхотеп IV змінив своє ім'я на Ехнатон («корисний Атону») і, залишивши тогочасну єгипетську столицю Фіви на півдні країни, збудував собі далеко на півночі від неї нову столицю яку назвав – Ахетатон («небосхил Атону»). Дружина Ехнатона Нефертіті також отримала нове ім'я – Нефер-Нефру-Атон, що означало «Прекрасна красою Атона» [76, с. 83].

Головний столичний храм Атона, розташований в Ахетатоні відрізнявся від інших храмів доби Нового царства. Він складався із відкритих дворів які були без стель, де промені сонця могли досягати віруючих. Тут також були встановлені столи для жертвоприношень й різних дарів. Інтер'єр цього храму, подібно до інших, прикрашали розфарбовані рельєфи [88, с. 63].

До нової столиці весь двір Ехнатона переїхав вже на шостому році його правління. У центрі Ахетатона були розташовані декілька храмів і палаців, і також розкішні будинки знаті. У багатій садибі, котра була відкрита у місті Ахетатоні, усе було спрямовано на захист від досить важких кліматичних умов. Садиба була оточена стіною, перед будинком господаря посаджено садок, усі житлові приміщення були орієнтовані на північ та групувалися навколо критого внутрішнього дворика. Він був

вищий від інших приміщень, завдяки цьому досить добре освітлювався. У будинку були ванни й убиральні. Обабіч і позаду будинку були розташовані службові приміщення, приміщення для слуг, різні комори та сараї. До господарського двору вів окремий вхід.

Своїми релігійними реформами Ехнатон налаштував проти себе могутніх жерців, після його смерті Ехнатона вони відновили попередній лад та перенесли столицю назад до Фів [66, с. 238].

Саме у Фівах, у другій половині періоду Нового царства і розпочалося широке сакральне будівництво. У фіванських храмах в цей час вже остаточно склалася така конструкція гіпостильних залів, коли виділялися два середніх ряди більш високих колон із капітелями у вигляді розкритих віял папірусу. При цьому решта колон були нижчими, із завершеннями у вигляді пуп'янок папірусу. За задумкою архітекторів, ці ряди колон відтворювали зарості річки Ніл, де згідно давньоєгипетській міфології, у квітці лотоса і народився бог Сонця.

Єгипетські храми доволі різко виділялися за своїми розмірами серед інших будов, що вселяло думку про безсилля людини перед богами, та їхніми представниками на землі - жерцями та фараонами. Найбільші у Єгипті храми входили до складу храмових комплексів Карнаку, котрі створювали протягом багатьох століть. Усі ці ансамблі, що були розташовані поблизу Фів, поступово ускладнювалися шляхом додавання все нових храмів, гіпостильних залів і перестилів. Архітектура єгипетських будівель була монументальною, із точними об'ємами та чистими формами. Ця архітектура повністю враховувала лінії пейзажу. А із цим завданням не завжди можуть впоратися навіть і сучасні архітектори. Розміри окремих храмів іноді були надзвичайно великі [90, с. 51].

Винятковим за своєю величиною та монументальністю був храм Амона у Карнаку. Його вхідні пілони висотою 43 м здіймалися до неба немов величезні та непохитні скелі. Перед цими пілонами піднімалися

велетенські, ковані золотим листом щогли, а крізь відчинені двері перед очима розгорталася безмежна анфілада дворів і залів. У день літнього сонцестояння поздовжня анфілада храму, у час коли сонце вже було на вечірньому крузі, раптом опромінювалася до самого святилища [93, с. 13].

Чудова алея сфінксів сполучала Карнак із Луксором. Тут теж височів могутній храм Амона що був довжиною більш ніж 260 м . У цьому храмі більшість колон має вигляд жмутків папірусу (були стилізовані навіть ремінці, які зв'язували окремі стеблини), а їхні капітелі були зроблені, у вигляді нерозпуклих пуп'янок.

Будівництво згаданого храму, так само як і багатьох інших храмів, розпочинали із копання каналів, котрі підводили якнайближче до майбутньої споруди. Це значно заощаджувало витрати на транспортування каміння. Усі єгипетські храми були розташовані неподалік від річки Ніл, отже відповідно довжина каналів не перевищувала 0,5 – 1 км. [16, с. 45].

На протилежному до Карнака і Луксора – західному (лівому) березі Нілу фараони зазвичай будували свої поминальні храми. Серед цих храмів помітно вирізняється храм фараона Рамсеса II. Він був великим завойовником та невтомним будівничим храмів. Цей храм, так званий Рамесеум було споруджено зодчим Пенра. Весь храмовий комплекс має складну планувальну структуру, що була обумовлена поховальним ритуалом. До ансамблю будівель, крім самого храму із декількома дворами, колонними залами та святилищем, були також включені церемоніальний палац та приміщення скарбниць. Споруди заупокійного храму Рамсеса II були пишно оздоблені скульптурою і рельєфними розписами. Фасад церемоніального палацу має вигляд портика із подвійною колонадою. Із масиву прямокутних у своєму плані колон, виростали велетні у царському вбранні. Це були так звані осірічні стовпи (від імені Осіріса – давньоєгипетського бога води та рослин).

Притаманний єгипетському мистецтву синтез архітектури та скульптури тут переростає у повне підпорядкування скульптури архітектурі. Колони також оточували і широкі двори храму, об'єднуючи їх у єдину, цілісну, ритмічно побудовану художню композицію [27, с. 31].

Поєднання у згаданому комплексі Рамесеум заупокійного храму із церемоніальним палацем було першим із аналогічних рішень у давньоєгипетській архітектурі другої половини Нового царства.

В офіційних рельєфах палаців і храмів цієї доби художники трактували образ фараона як підкорювача інших народів, очільника найсильнішої в світі держави, як вдалого мисливця. Тому сцени полювання стали улюбленими сюжетами в рельєфах і настінних розписах Єгипту цього періоду [37, с. 47].

Завершення Великого гіпостильного залу храму Амона у Карнаку так само відбулося у часи панування Рамсеса II. Зал цей за своїми розмірами був тільки дещо меншим від сучасного стадіону – 52х103 м. Сюди глядачі проходили із залитого сонячним світлом двору, саме тут блиск сонця поступався місцем сутіні. Проміння світла, яке пробивалося крізь кам'яні ґрати, освітлювало вершини колон із капітелями, які вдало імітували розпуклі квітки лотоса. А у темній нижній частині залу капітелі мали були форми пуп'янків. Середні ж колони-велетні мали у діаметрі 3,5 м, а висотою були – 20,4 м; величезні розміри та досить тісна розстановка колон посилювали у відвідувача храму враження безмірної важкості. Це враження доповнювалося кольоровим вирішенням самого залу [39, с. 43]. Значна кількість різнобарвних рельєфів, що були на стовбурах колон збагачувала навколишній інтер'єр. Над цим скам'янілим гаєм нависало гарно намальоване на кам'яних плитах стелі блакитне небо із золотими зірками та ширяючими у небі змієголовими шуліками. Люди які тут знаходилися відчували себе пригніченими кам'яними масами потойбічного світу, які наступали на них.

Переважає більшість художніх образів Стародавнього Єгипту була тісно пов'язана із релігійними уявленнями населення, вони повинні були прищеплювати прочанам ідею великої сили державної влади та вічності існуючих там суспільних відносин.

Якщо говорити про терміни будівництва подібних будівель, то варто відзначити, що воно досить часто продовжувалося протягом декількох століть. Кожен єгипетський храм ніколи не був повністю завершеним цілим. Кожен із наступних фараонів перебудовував двори та зали, зводив перед ними нові певні пілони і т.д. Щодо самої техніки будівництва, то відомо, що інколи між кам'яними колонами зводили тимчасові стіни із цегли; вони як правило знімали навантаження з колон під час піднімання та укладання блоків і плит перекриття [50, с. 94].

Не дивлячись на інколи дещо надлюдські масштаби будівель, монументальна архітектура Єгипту продовжувала зберігати пафос людської праці та зробила значний внесок у загальносвітову будівельну культуру.

Розвиток різноманітних храмових будівель поступово спричинився до певного стилю колон, це продовжувало зберігатися впродовж багатьох століть. Кам'яна колона єгипетського стилю мала багато спільного зі своїми досить далекими попередниками – первісними дерев'яними підпорами, котрі підтримували перекриття звичайних житлових будівель. Колони, так само як і стовбури дерев як правило звужуються догори. Для того, аби горішні кінцівки дерев'яних стовпів не висковзнули з-під балки, їх закріплювали у гніздах товстих оцупків дерев'яних дощок, що були щільно прибитими до балок. У кам'яних колон це були прямокутні абаки над капітелями. Для того щоби стовп не вдавливався у м'який ґрунт, його завжди вставляли у обтесаний камінь – це було прообразом бази колони. Капітелі колон були надзвичайно різноманітними, вони були пофарбовані у відповідний колір (наприклад, пальмоподібні були пофарбовані у

зелений). Стовбури колон завжди барвисто розмальовували різними фігурами та ієрогліфами. Пропорції самих колон були відносно важкими: висота колони переважно дорівнює 4 – 6 діаметрам [60, с. 403]. Проміжки між колонами були досить вузькими (приблизно 1 – 1,5 діаметра колони). Над входами до приміщення досить часто розміщували емблематичне зображення сонця у вигляді диска, що було оздобленим символічним орнаментом який складався зі змії – знаку царської величі та гідності і великих розпростертих крил.

Можна навести досить цікаве тлумачення цієї емблеми із роману польського письменника Б.Пруса «Фараон»: «...На завісі була вигадана золотом крилата куля із зображеними двома зміями. Ти, хто увійшов сюди, – мовив жрець, – чи знаєш ти, що саме означає цей знак на завісі?

– Куля, – відповів прибулий, – це образ світу, у котрому ми живемо, а крила показують, що наш світ кружляє у просторі, немов орел.

А змії?.. – запитав тоді жрець. – Дві змії нагадують мудрецю, про те, що той, хто зрадить велику таємницю, повинен умерти подвійно – і тілом, і душею».

Таке зображення стало фактично державним гербом та зустрічається над різними входами раз у раз. Так, популярні також орнаменти рослинного походження у вигляді шулік із розпростертими крилами, змії й священного жука-скарабея – це все були втілення сонця [53, с. 73].

У період Нового царства досить поширеним стало будівництво також скельних храмів. Так, фасад великого храму фараона Рамсеса II на березі Нілу був спрямований на схід. Завжди перші промені сонця на своєму сході заливали усю анфіладу підземних залів храму та проникали навіть до самого святилища. Храм розпочинався могутньою поверхнею пілоноподібного схилу, перед котрим сидять чотири, витесані у моноліті скелі, 20-метрові скульптури Рамсеса II. По центру пілона було розташовано вхід, який вів до храму з класичною схемою планування,

котра повторювала планування храмів часів Нового царства на поверхні землі: зал із двома рядами осірічних стовпів заступав двір, а далі йшли гіпостильний зал і святилище [59, с. 39].

Цей храм вважається одним із найвизначніших творів єгипетського мистецтва. Фараон Рамсес II, так само як і його предки, всіма силами прагнув закріпити підкорення Нубії будівництвом там не тільки фортець, але і храмів. Проте його храм у Абу-Сімбелі перевершив все те, що будь-коли спорудили тут фараони [43, с. 113].

Повністю все оформлення храму було обумовлено лише однією ідеєю – усіма можливими та неможливими засобами звеличити могутність фараона Рамсеса II. Починаючи від масштабів самого святилища та закінчуючи його оздобленням та декоруванням, усе тут було пронизано цією ідеєю, найкращим втіленням котрої є фасад храму. Висічених із скелі велетнів (чотири статуї фараона) здалека бачать всі, хто пливають Нілом. Гідним подиву є збереження портретних рис у колосах такого грандіозного масштабу. У виборі місця розташування для храму далось взяти таке притаманне більшості єгипетських архітекторів вміння поставити пам'ятник із врахуванням тієї місцевості яка його оточує. Сам храм освітлюється першим промінням сонця, від цього гігантські скульптури раптово зафарбовуються у темно-червоний колір та здаються особливо рельєфними на тлі тих синяво-чорних тіней, котрі вони відкидають.

Ці колоси справляють незабутнє враження про всеосяжну могутність фараона. Образ Рамсеса II взагалі панує у цьому храмі: над входом було висічене скульптурне зображення його імені, у першому приміщенні святилища стелю підтримували пілястри, перед котрими стоять гігантські статуї фараона, стіни залів були вкриті чисельними зображеннями його перемог та, нарешті, у останньому приміщенні храму, його культовій молитовні, серед чотирьох статуй богів, котрим було присвячено храм, стояла також статуя самого Рамсеса [82, с. 73].

Скульптури та рельєфи Абу-Сімбела – це одне із найвищих досягнень давньоєгипетських майстрів. На північ, неподалік від Великого храму, було розташовано Малий храм. Цей храм Рамсес II присвятив богині неба – Хатор. Фасад храму так само має вигляд порталу, проте скульптури, котрі оздоблювали вхід, були розміщені у величезних нішах, з кожного боку по три. Гігантські будови у Абу-Сімбелі до наших часів свідчать про силу та могутність Рамсеса. Ці храми потрапили у зону затоплення Асуанського моря, тому наприкінці 1960-х років їх акуратно розпиляли на блоки та перенесли на інше безпечне для них місце.

Заупокійний храм Рамсеса III було побудовано у XII ст. до н.е. неподалік від Рамессеуму, що у сучасному Медінет Абу. За міцним вхідним пілоном тут відкривається двір розмірами 34х42 м. Вддовж північної сторони цього двору простягається восьми колонний портик, південну його сторону замикає портик котрий слугує фасадом палацу. У стіні, що розташована за колонами портика є три двері які ведуть у палац, а також “вікно царських появ”. У цьому палаці фараон жив як правило під час свят. З протилежного від входу боці двору височить другий пілон котрий веде до наступного двору. Двір цей було оточено портиками з усіх чотирьох боків, до того ж західний, що розташований навпроти входу, знаходиться вже на більш високому рівні, аніж решта, і до нього ведуть гарні сходи. Західний портик був глибокий, перекриття цього портику підтримувалися двома рядами опор. Опорами першого ряду цього портика (так само як і протилежного йому східного) слугували колосальні статуї самого фараона, у вигляді бога Осириса [85, с. 59].

За другим двором було розміщено гіпостильну залу яка нараховувала 24 колони, що були розташовані у шість рядів. Центральний прохід був ширший від інших. З метою того, щоби різні процесії могли без перешкод проходити ним, тут було зрізано бази колон з боку, що був обернений до проходу. За великою гіпостильною залою знаходилися ще дві колонні зали,

до котрих примикали приміщення святилищ. Уся прямокутна ділянка храму була обнесена стіною, з заходу, півдня та півночі від нього було розміщено багаточисленні господарські приміщення [55, с. 7].

Під час спорудженні цього пам'ятника фараон Рамсес III взяв для себе за зразок храм Рамсеса II і у загальних рисах повторив Рамессеум. Завдяки тому, що храм і палац у Медінет Абу пізніше вже більше не перебудовувалися, цей комплекс досить добре зберігся та в ньому ясно можна простежити задум архітектора. Це був найграндіозніший пам'ятник давньоєгипетської держави періоду її найвищої могутності. Проте, вежі, та величезні пілони і товсті стіни свідчать про те, що могутність Єгипту в цей час вже зазнавала випробовувань.

Храм - кенотаф фараона Сеті I. Сеті I побудував у Абідосі кенотаф, що був цілком незвичайний за своїми масштабами й формою. Цей кенотаф складався із двох будівель – кенотафу та храму. Храм був оточений стіною, він здіймався терасами, децю нагадуючи святилище Хатшепсут у Дейр ель-Бахрі. Вхід, що був у формі пілона відкривався на перший двір. З боку пілона, було вбудовано ніші, у котрих стояли статуї фараона. У глибині двору розміщувався портик зі сходами які поєднували його із другим двором. По стінах цього портика були вирізьблені рельєфи. У самому портику теж було влаштовано ніші зі статуями. Другий двір завершувався іншим портиком, з котрого спочатку у перший гіпостиль вело аж сім дверей, проте Рамсес II, котрий добудовував храм свого батька, наказав свого часу закласти усі входи до гіпостилу, крім центрального, а на стіні, яка внаслідок цього утворилася, зробити напис про те, у якому стані було святилище, та які саме роботи він провів [52, с. 83]. Судячи з цього напису можна з'ясувати те, що перший двір було побудовано Рамсесом II. Раніше сім входів із портика відповідали семи нефам які були послідовно розташовані гіпостилів та вели до дверей семи молебень у глибині храму. Ці молебні було присвячено єгипетським богам: Сеті I, Осирису, Птаху, Ра-

Гору-Ахуті, Ісіді і Гору. На стіні кожної з молебень було талановито вирізьблено зображення дій щоденного ритуалу та відповідні тексти молитов (а жерцем тут скрізь виступав сам Сеті). Ще не повністю наразі з'ясований сам ритуал який відбувався у кенотафі, що був побудований позаду храму, точно по його осі. Вхід до нього був розташований із північного боку стіни котра оточувала територію храму. Звідти йшов критий склепистий прохід, він був частково цегляним, частково із піщанику. Безпосередньо перед самою будівлею кенотафа, прохід повертав під прямим кутом. У найбільшому приміщенні кенотафа - центральному, посередині було вбудовано прямокутне підвищення котре колись оточувала вода. По цьому підвищенні піднімаються сходами, що були влаштовані на його вузьких сторонах. За цією залогою була розміщена кімната, котра за своєю формою нагадувала саркофаг [24, с. 49].

І досі всіх відвідувачів вражають рельєфи храму й кенотафа. Тонке моделювання облич і тіл, що були успадковані від Амарни, чіткість основних портретних рис у поєднанні із загальним спокоєм всіх фігур примушують забути про канонічність умовних постав і нудну одноманітність сцен. Крім того ефектами продуманих поєднань вражають кольори рельєфів. Отже, декорування храму – це було найкраще із усього, що було створено у галузі єгипетського офіційного рельєфу.

Печерні храми. Для архітектури періоду кінця Нового царства було характерним спорудження печерних храмів: так, фараон Харемхеб вирубав свій храм у Сильсиле, фараон Сеті I – розмістив храм дорогою від Едфу до Червоного моря, а фараон Рамсес II висік два чудових храми у далекій Нубії, у Абу-Симбелі.

Храми фараона Рамсеса II у Абу-Симбелі перевершили за своєю величиною й розмірами скельні споруди, що були створені протягом усієї історії Єгипту. Недивлячись на те, що приміщення абу-симбельських храмів були висічені всередині скель, їх планування чітко повторює

планування єгипетських храмів періоду Нового царства, що були зведені на поверхні землі [19, с. 59].

Великий храм у Абу-Симбелі був присвячений культам богів Амона, Ра-Гора-Ахуті та Птаха і самого Рамсеса II. Однак оформлення храму мало на меті усіма можливими засобами звеличити могутність фараона Рамсеса II. Невисокі сходи, що були вирубані у скелі, вели від самого берегу Нілу до фасаду храму. Бічні сторони храму, так само як і пілони храмів періоду Нового царства, були дещо нахилені. Карниз храму було увінчано рядом невеликих статуй із сидячих павіанів. Павіани були священними тваринами бога мудрості Тота. Із боків входу височіло чотири (по дві з кожного боку) 20-метрові портретні статуї фараона Рамсеса II. Над входом, приблизно на рівні голови і плечей статуй, у прямокутній глибокій ніші було вирізьблене шестиметрове зображення сокологолового бога сонця. З метою того, аби підкреслити великі розміри статуй, біля їхніх ніг було розміщено жіночі фігури, що були виконані у натуральний розмір. Фігури цих статуй трактовано як міцні контрфорси які стримують тиск скелі. У той час, коли храм, щл був розміщений високо на західному березі Нілу, освітлювали перші промені ранкового сонця, гігантські скульптури фараона раптово отримували темно-червоне забарвлення, вони так здавалися особливо рельєфними на тлі відкинутих ними ж темно-синіх тіней. Ці колоси справляли неабияке враження приголомшливої могутності фараона [32, с. 147].

Одразу за входом, по поздовжній осі було розміщено висічені у скелі приміщення храму, вони мали загальну довжину 55 м. Перше з приміщень, що було аналогічним двору храму Нового царства, мало вісім стовпів, що були розташовані по поздовжнім сторонам. 10-метрові статуї Рамсеса II у вигляді бога Осириса були притулені до них. Розпис стелі зображував зоряне небо. Над центральним проходом були розташовані ширяючі шуліки богині Нехебт, а стелі бічних проходів були розписані

зірками. За залю-“двором” було розміщено залу із чотирма стовпами. Стіни цієї зали прикрашали рельєфи. На східній стіні, із обох боків входу, розташоване зображення Рамсеса II, котрий жертвує богам полонених лівійців і нубійців, а на північній розміщено битву Рамсеса із хеттами при Кадеші, на південній зображені епізоди битв із лівійцями і нубійцями, на західній стіні – фараон який веде полонених [30, с. 312].

Рельєфи Великого храму у Абу-Симбелі які вирізнялися надзвичайною майстерністю, були виконані талановитими скульпторами Піаї, Пеннефом і Хеві, про це сповіщали написи, котрі знаходилися поруч із рельєфами. Одразу за першою залю розміщувалась невелика поперечна зала, у ній зберігався священний човен і святилище [90, с. 82].

Малий храм у Абу-Симбелі, що був присвячений богині-корові Хатор, було розміщено на північ від Великого храму. Фасад цього храму було так само оформлено у вигляді порталу, проте скульптури, які прикрашали вхід, були розміщені у шести величезних нішах, по три з кожної сторони від входу. Кожна з цих груп складалася із двох статуй Рамсеса II та однієї статуї його дружини – цариці Нефертіті-Меренмут. За входом розташовувалась гіпостильна зала, яка була близька за формою залі-“двору” Великого храму, проте замість статуй фараона Рамсеса II у образі бога Осириса, підпорами тут слугували стовпи із гаторичними капітелями. Три великі двері поєднували гіпостильну залу із вестибюлем, який передував святилищу із нішею, у ній була розміщена статуя богині-корови Хатор. Малий храм за розмірами та пишністю оформлення був значно скромніший за Великий храм [23, с. 162].

Комплекс у Абу-Симбелі протягом 3000 років був великою гордістю Єгипту. У час, коли під час спорудження Асуанської греблі над храмом нависла загроза затоплення, храми було акуратно розпилено на великі блоки, їх пронумерували, підняли та знов зібрали у безпечному від затоплення місці.

Отже, усі храми періоду Нового царства мають надзвичайно багато спільних рис: головний їх фасад завжди звернений до Нілу, обов'язковою є висока масивна стіна навколо храму, орієнтація із заходу на схід, загальне планування, алеї сфінксів, масивні пілони та статуї фараонів які стоять перед ними та ін. Навіть печерні храми, котрі були висічені всередині скель, за своїм плануванням повторювали храми, що були зведені на поверхні землі. Храми Атона у Ахетатоні дещо відрізнялися від інших храмів періоду Нового царства. Це проявлялося через відсутність типових для останніх колонних зал тімолембень які містили в собі культові статуї божеств і, навпаки, наявність тут відкритих дворів із багаточисельними жертовниками, це все пояснюється самим культом Атона.

Надзвичайне значення для розвитку храмової архітектури періоду Нового царства мав Луксорський храм. Саме тут і знайшов свою завершену форму новий тип храму періоду Нового царства. Центральна колонада двору цього храму у вигляді гігантських кам'яних квітів папіруса значно вплинула на більш пізні оформлення середніх нефів гіпостилів, як і використання значної кількості колон. Згодом, вже після Луксора, усе частіше почали застосовуватись портики із подвійними рядами колон.

Якщо у монументальних скульптурах, котрі були елементами архітектурних споруд (Рамесеум, заупокійні храми у Абу-Сімбелі та інш.), збереглися архаїчні риси, то у самотійних творах круглої пластики періоду другої половини Нового царства вже з'являються як виразні портретні характеристики, так і тонке моделювання людського тіла, навіть зборок одягу. Це є свідченням того, що досить короткий період розквіту реалістичного мистецтва у період правління Ехнатона (Аменхотепа IV) вже унеможлилював повернення до минулого. Особливо виразно це все проявилось у настінних рельєфах та багаточисельних розписах (не лише у світських будівлях, а і навіть у храмах), де утвердилися та розвинулися започатковані у період правління Ехнатона образна глибина та

витонченість художніх творів.

Розвиток мистецтва періоду Нового царства був дещо призупинений війнами й внутрішніми конфліктами. За роки так званого Пізнього періоду (XI – IV ст. до н.е.) усі ці процеси поступово призвели до розпаду Єгипту на дві частини - північну і південну. Уся подальша історія свого часу великої держави була пов'язана із протекторатом спочатку лівійських династій які знов об'єднали увесь Єгипет, згодом – Ефіопії та Нубії. А у 671 р. до н.е. Єгипет був завойований Ассирією, і вже через століття – Персією. Отже, Пізній період – це час повільного, проте невпинного занепаду у всіх сферах існування Єгипту, у тому числі у мистецтві й архітектурі, котрий не залишив нащадкам та світу в цілому визначних пам'яток.

Таким чином, мистецтво Єгипту стало визначним та багатим внеском до скарбниці мистецтва стародавнього світу, а отже, і загальносвітового мистецтва. Приїжджаючи до Єгипту, тогочасні творці ще молодого на той час грецького мистецтва бачили величні та прекрасні храми які були побудовані тисячоліття тому із вже виробленими типами колон, базилікальною побудовою залів, портиками, із вже давно складеним гармонійним сполученням скульптури, архітектури та, кольорового рельєфу; також вони бачили різноманітний стінний живопис, напрочуд чудові скульптури, різноманітні твори художнього ремесла котрі відзначалися дивовижним відчуттям форми та високою майстерністю обробки матеріалу. Згодом грецькі архаїчні пам'ятки VI ст. до н.е. віддзеркалили відомий вплив єгипетського мистецтва.

РОЗДІЛ 2

БУДІВЕЛЬНА ТЕХНІКА ТА МАТЕРІАЛИ БУДІВНИЦТВА

У Стародавньому Єгипті об'єднана та централізована держава виникла на рубежі IV-III ст. до н.е. Створенню єдиної та могутньої держави сприяла господарська необхідність яка була б у змозі організувати та підтримувати єдину іригаційну систему по всій долини Нілу [53, с. 192]

Стародавній Єгипет був похований під шаром багатьох культур і різних державних утворень, на котрих виріс сучасний Єгипет. У ті часи він на карті мав вигляд квітки лотосу: стебло квітки - було оточене з обох боків вузькою смугою зелені річища Нілу, а чашечкою виступала Дельта Нілу. Саме на цих територіях і у декількох оазисах, найбільшим з яких був Фаюмський оазис, проживала переважна більшість населення країни [38, с. 117]. А далі простягалися величезні пустелі: із сходу - кам'яна Аравійська пустеля, а із заходу - піщана Лівійська [4, с. 112]. Долина нижньої течії Нілу заселена була ще у період палеоліту. У часи Старого царства Єгипет вже сягав Перших порогів Нілу, території де у наш час знаходиться Асуанська гребля, а у період Середнього й Нового царств до складу Єгипту були включені Нубія, Сирія та Ливан, тобто територія країни вже сягала четвертих нільських порогів.

У житті стародавніх єгиптян значення Нілу було надзвичайно великим. Адже у час щорічних весняних розливів Ніл міг зрошувати усю долину і, осідаючи, ці річкові намули могли підтримувати родючість її ґрунтів. Варто відзначити, що Ніл був єдиною транспортною артерією країни. З усіх цих причин у Єгипті було створено культ Нілу [4, с. 110]. Божество це називалося "Хапі", воно уособлювало собою родючість нільської води для людського життя.

Незважаючи на те, що ґрунти були родючими, всеж рослинний світ

був досить небагатим та однорідним по всьому Єгипту. Так, фінікова пальма цінувалася як плодове дерево [60, с. 664], проте усі інші рослини вважалися чагарниками й очеретами. Звідси стає зрозумілим, що Стародавній Єгипет майже не був забезпечений своїм місцевим будівельним лісом. Кедр та сосну завозили до Єгипту з Лівану та навіть із Греції, саме тому деревина дуже дорого коштувала. Деревину використовували для виготовлення стовпчиків, також вона слугувала матеріалом для перекриття та виготовлення дверей та вікон. У таких умовах основним будівельним матеріалом став самий єгипетський ґрунт, який складався із намулів льосового походження і глини. Єгиптяни в основному будували із цегли-сирцю. Проте це були досить таки недовговічні споруди, оскільки коли води під час розливів проривала вали, які оточували міста та захищали їх від повені, цегла-сирець розмокала, а через якийсь час взагалі зникали навіть і сліди від споруди [26, с. 16-18]. Розібрати такого роду будинок для використання у наступному будівництві було значно легше [60, с. 105].

На протязі усього існування давньоегипетського суспільства, вже від часів перших династій, цегла і глина були основними матеріалами з яких зводили укріплення і житла, а каміння використовували для спорудження культових споруд - храмів і поховань. Лише могили які призначалися для так званого “вічного” життя небіжчиків і храми заслуговували, на думку представників пануючого класу, тих значних витрат, котрі викликало застосування під час будівництва каміння. Єгипетське суспільство несло значні збитки внаслідок відриву цілої маси селян від свого власного господарства задля видобутку каміння. Споруди ж призначені для земного життя, не були розраховані на тривале існування. Саме тому, як вважалося, не мало жодного сенсу витрачати таку значну кількість зусиль для будівництва жител із каменю. Навіть дані греки відзначали таку особливість психології єгиптян. Адже фактично усе їхнє життя було

підпорядковане підготовці до життя після смерті.

Для того, щоби зрозуміти архітектурно-будівельні особливості кам'яних споруд, починаючи від найдавніших часів, варто ознайомитися із будівельною технікою у стародавніх єгиптян. Наукові археологічні розкопки, які проводяться у країні уже більше ніж 150 років, дали науці надзвичайно цікаві у цьому відношенні дані.

Основними будівельними матеріалами у давніх єгиптян, починаючи від V-IV ст. до н.е. були стебла різноманітних болотних рослин та, глина, значно рідше - дерево. Очерет і папірус збирали у хащах та замулених районів дельти і долини Нілу. Діодор Сицилійський у своїй роботі писав наступне: “Говорять, що у давнину... єгиптяни будували свої житла із очерету, підтвердженням цієї інформації можуть слугувати житла сучасних пастухів...” [6, с. 14]. Це було надзвичайно характерно для єгипетського суспільства так само і у період Нового царства. У цей період житла бідних людей майже не відрізнялися від жител тих людей, котрі жили задовго до них. Деякі вчені вважають, що у Єгипті, у певний період, населення будувало собі досить примітивні курені для захисту від сонця і вітру із висушеного очерету. Згодом ці житла почали обмащувати глиною, для того щоби захиститися від холоду і спеки. Споруди такого типу які належали ще до часів додинастичного періоду, були знайдені сучасними археологами [60, с. 102]. Такі житла мали круглу чи овальну форму. А каміння тут використовували для облаштування вогнища. Внутрішнє ж оздоблення таких жител наразі реконструювати надзвичайно важко. Проте, окрім вогнища у цих житлах були знайдені шкіри тварин і циновки [63, с. 108].

Згодом єгиптяни починають будувати житло із глини. Глина досить легко оброблялася тому її почали використовувати значно раніше від каміння. З глини почали виготовляти цеглу, котру сушили на сонці. Так,

археологами було знайдено невелику глиняну модель, напевне якогось укріплення, котра дає змогу стверджувати, що єгиптяни уже у I-ій пол. IV тис. до н.е. вже знали формовку прямокутної цегли. Вони в цей час вже з неї будували споруди [53, с. 30]. Варто зазначити, що протягом довгого часу єгипетські поховання повністю копіювали житлові приміщення.

Яким саме чином виготовляли цеглу, стало відомо із зображень які відносяться до періоду Нового царства. Вчені припускають, що процес і прийоми які використовувалися під час її виготовлення, майже не відрізнялися від періоду Старого царства. Для виготовлення цегли необхідні були посічена солома, вода і намул. Для того аби висушена цегла не потріскалася і не деформувалася, до неї домішували солому. Про цей факт згадується ще у Біблії. Усе заздалегідб приготовлене замішувалося у досить густе тісто, котре розкладали у спеціальні дерев'яні форми. Згодом вже готову цеглу довгими рядами викладали для просушки на сонці. Подібним способом саморобну цеглу-сирець і до сьогоднішнього часу виготовляють у багатьох місцях світу, у тому числі і тут, на Буковині. Значну кількість подібної цегли було знайдено і у гробницях I-II династій, що були знайдені у Саккара і Абідосі [60, с. 103]. Така цегла була різноманітною за розмірами. Так, у м. Іераконполі (період Старого царства) було знайдено залишки фортеці яка представляє собою прямокутний за формою двір, що був оточений стінами із цегли-сирцю. Розміри цієї цегли були 26x13x7 та 37x19x11 см. У гіксоських поселеннях було виявлено аж до 10 різноманітних розмірів цегли. У широких масштабах випалена цегла для будівництва розпочала використовуватися у Єгипті у період Римського панування, з'явилася ця цегла наприкінці Нового царства (XXI династія) [60, с. 105].

Перші кам'яні споруди належать до періоду IV тис. до н.е., вони були розташовані на півдні. Найдавнішу із відомих південноєгипетських кам'яних споруд також було зведено у Іераконполі. Цією спорудою був

пісковий пагорб, що складався із чотирьох боків та був оточений кам'яною кладкою із необроблених уламків пісковика, розміром вони були приблизно 30х20х8 см. Стіни його були нахиленими, вони склалися із уступів які нагадували сходи. На думку сучасних дослідників споруда ця часів I династії носила культовий характер [52, с. 15-16].

Алебастр так само був допоміжним будівельним матеріалом. Алебастром як правило облицьовували коридори і різні внутрішні приміщення. Так, яскравим прикладом такого застосування алебастру, може бути камера у східчій піраміді у Саккра (період III династії) і поховальна камера у нижньому храмі Хафрі (період IV династії). Від періоду XII династії з цією ж метою використовували кварцит. Базальт переважно йшов для настилення підлоги [60, с. 123]. Піраміди у Гізі облицьовували також дрібнозернистим вапняком. Напевне його завозили з каменярень Туру, які розташовані на протилежному березі Нілу. Через це твердження Геродота [4, с. 124], Діодора [6, с. 15] та Страбона [12, с. 134] щодо того, що каміння для будівництва пірамід і усипальниць привозили з іншого берега Нілу, із каменярень Аравійських гір, можуть сприйматися лише відносно облицювального каміння.

Вапняк добували вздовж усієї долини Нілу. Проте найкращі сорти вапняку отримували із каменярень Маасу, Туру і Гебелейну [15, с. 24]. Як можна побачити із напису Уни [8, с. 36], згадані каменярні експлуатувалися ще у період Старого царства. Судячи із написів які тут збереглися, тут каміння видобували приблизно до періоду XVIII династії, часу коли вапняк почали змінювати пісковиком. Із пісковика були побудовані відомі великі Фіванські храми Карнак та Луксор, Рамесей також храм Сеті I у Турні та інші.[15, с. 22]

Єгиптяни добували жовтуватий пісковик на північ від Асуану, а твердий червоний пісковик вони добували у каменярнях неподалік Джебель-ель-Ахмар. Червоний, сірий і червонувато-строкатий граніт

добували у каменярнях неподалік Асуану, чорний граніт добували у Ібхаті - у Нубії, та у ущелині Ваді-Хамават. Алебастр добували південніше Мемфісу та у каменярнях Хатнуба, що у Середньому Єгипті. Ці каменярні згадуються у написах вельможи Уни (період VI династії) [8, с. 33-37]. Уся ця географія покладів різних порід каменю надзвичайно яскраво свідчить про те, що видобування його і різне використання у господарстві, мало досить довгу історію та було цілком закономірним.

Під час створенні базальтових і гранітних блоків облицювання, а вони інколи мали досить складну форму, каменярі також використовували пиляння. Вже у період XIII династії, єгиптяни використовували бронзові пилки із загостреними зубцями різної довжини. Відомий науковець-сходознавець Пітрі, який наприкінці XIX ст. обстежував піраміду фараона Хеопса, знайшов значну кількість базальтових блоків цоколя піраміди. На яких залишилися сліди пиляння мідними пилами, вони були у вигляді паралельних смужок. За цими слідами можна уявити собі форму зубців і ширину самої пилки. Проте, ця пилка не була пилкою у нашому сучасному розумінні, а, як можна судити із ширини пропилу, виглядала вона як мідна смужка товщиною 3-4 мм, та не мала жодних зубців, як сучасні пили. Довжина пил коливалася: так, середня довжина їх дорівнювала 1,64 м. На думку сучасних спеціалістів, ріжучий край цієї пилки був закруглений. Напевне, така пилка обох боків мала дві дерев'яні ручки.

Склепи пірамід які заглиблювалися до кам'яного муру чи підземелля, як правило мали вентиляційні канали. Цікавим є той факт, що вони були влаштовані таким чином, що крізь них дощова вода не могла затікати[52, с. 43].

У переважній більшості випадків стіни прикрашалися. У храмах і похованнях це було пов'язано із релігійними уявленнями, у житлових приміщеннях із бажанням зробити їх яскравими та красивими, а у палацах це було пов'язано із бажанням володаря показати себе із найкращого боку.

У єгиптян існувало декілька способів обробки стін: на кам'яних стінах вирізали написи і різні зображення, а у деяких будинках стіни інкрустовалися кольоровим фаянсом (наприклад стіна із поховання фараона Джосера).

У Стародавніх Єгиптян техніка будівництва була доволі подібною і для каміння, і для дерева і цегли. Знаряддя праці і техніка досить бурхливо розвивалися і, відповідно змінювалися. Невдовзі ці зміни загальмувалися, проте техніка будівництва залишалася майже незмінною впродовж століть. Протягом усієї історії Єгипту каменярі, будівельники та полірувальники використовували ті самі інструменти: пилки, молотки, сокири, колотушки, полірувальне каміння. Весь цей репертуар спочатку (від часів Старого царства) виготовляли із каміння, а згодом його стали виготовляти із металів - бронзи, міді, заліза.

Стародавній Єгипет був надзвичайно унікальною країною у плані використання кам'яних знарядь праці при будівництві: сокири, свердла-напівмісяці, різноманітні молотки. Відзначимо, що усіма згаданими інструментами поверхню матеріалу обробляли інколи краще, ніж знаряддями металевими та використовували їх практично до кінця існування Стародавнього Єгипту [84, с. 214].

Отже, у зв'язку із сильними зливами у деяких регіонах та розливами Нілу, єгиптяни дійшли висновку про те що шліфування й полірування каміння є найкращим із шляхів захисту споруд. Деревину ж полірували з метою того, аби зняти різні шорхуватості, які залишалися після роботи з теслом. Для такого шліфування використовували абразив у вигляді кварцевого піску чи гранітні крихти. Для того щоби споруди були більш міцними каміння і цеглу закріплювали з допомогою будівельного розчину. До складу цього розчину входили глина, намул, пісок та дрібнозернистий подрібнений вапняк. Можна констатувати, що завдяки майстерності стародавніх єгиптян, природні матеріали стали ними використовуватися

дуже широко.

Розділ 3

Єгипетські піраміди – визначні пам'ятки Стародавнього Єгипту

Єгипетські піраміди височіють серед гарячих пісків Лівійської пустелі та простягаються на десятки кілометрів від сучасного Каїра і до Фаюмського каналу.

Найдавніша серед них - піраміда фараона Джосера, що була споруджена близько п'яти тисяч років тому. Висота цієї піраміди 60 метрів. Головний будівельник першої піраміди - Імхотеп був архітектором, астрономом, лікарем, письменником та радником фараона. Він протягом багатьох століть вважався найбільшим мудрецем давнини, а згодом був обожнений, на його честь споруджувалися багаточисельні статуї та храми.

Піраміди слугували фараонам, і відповідно до їх релігійних поглядів, сходами, якими вони сходили на небо. Саме тому найдавніші піраміди були східчастими, тобто мали форму сходів, і лише у більш пізній час їх стіни стали гладкі. Чому саме це відбулося й дотепер не з'ясовано [83, с. 13].

Сучасні археологи нарахували 80 єгипетських пірамід, проте не всі вони дійшли до наших днів [52, с. 5].

Найбільші з них - три великі піраміди біля Гізи піраміди: Хеопса (Хуфу), Хефрена (Хафра) та Мекеріна (Менкаура). Найбільша серед них - піраміда Хеопса, що була споруджена у XXVIII ст. до н. е. Спочатку ця піраміда піднімалася на 147 метрів, проте через наступ пісків її висота зменшилася до 137 метрів. Кожна із сторін квадратної основи піраміди складає 233 м, або, якщо більш точно, одна сторона довша від іншої на 20 сантиметрів, тобто помилка складає усього 0,0009. Площа цієї піраміди понад 50 тисяч квадратних метрів. Піраміда Хеопса була майже суцільної

кам'яної кладки. Внутрішні її приміщення займають невеликий обсяг лише не більш 3 - 4 %. [61, с. 172]

Ця піраміда складається із двох мільйонів трьохсот тисяч кубічних блоків вапняку із надзвичайно гладко відшліфованими сторонами. За підрахунками Наполеона, кам'яних блоків від трьох пірамід Гізи вистачило би, що би оперезати ними усю Францію стіною висотою у три метри та товщиною у 30 см. Було підраховано, що кожен блок важить приблизно 2,5 тонни, а найважчий з них 15 тонн. Загальна вага піраміди була близько 5,7 мільйони тонн. Каміння її тримається завдяки своїй власній вазі - ніякого сполучного матеріалу тут немає. Незважаючи на цю обставину, блоки настільки ретельно були пригнані один до одного, що щілина між ними могла бути не більш п'яти міліметрів [19, с. 32].

Саме така митецька робота каменотесів і досі викликає подив. Оскільки вона виконана переважно кам'яними знаряддями. Відомий нам і зодчий цієї піраміди - його звали Хемуін [82, с. 67].

Дослідників, котрі намагалися з'ясувати, яким саме чином давнім будівельникам вдалося спорудити настільки грандіозне спорудження це завжди ставило у глухий кут. Інколи, так само як і про мегалітичні спорудження, висловлюється думка, про те що піраміди не міг збудувати народ який жив у бронзовому столітті, і ніби до створення цих колосальних споруджень причетні... інопланетяни [65, с. 27].

Проте, поступово таємниця зведення єгипетських пірамід всеж розкривалася. Наразі вважається, що піраміди, імовірно за все, були побудовані так. На правому березі Нілу у чисельних каменоломнях поблизу Мемфіса тисячі людей були зайняті видобутком білого тонкозернистого вапняку. У скелі як правило позначали кордони майбутнього блоку, згодом по цих кордонах видовбували глибоку канаву, а до неї забивали клини із сухого дерева які обливали водою. Дерево поступово розбухало, збільшуючись у об'ємі, тріщина поступово

розширювалася, і, зрештою, такий моноліт відокремлювався від скелі. Після цього кам'яну брилу на місці обробляли інструментами з каменю, дерева та міді. Вона поступово набувала форму стандартного кубу. У околицях Асуана і у наші дні існують давні каменоломні, на території котрих знайдено значну кількість готових блоків.

Вже оброблені блоки човнами перевозили на другий берег Нілу. Потім їх везли спеціально прокладеною дорогою, будівництво котрої тривало 10 років і котра, за словами Геродота, лише не набагато простіше від спорудження пірамід. Згодом біля підніжжя майбутньої піраміди лицьову сторону ретельно шліфували, для цього використовували каміння та пісок.

Піраміда зазвичай зводилася на корінному вапняковому масиві, що був розчищеним від нанесеного піску та гравію. Геродот стверджує, що спорудження піраміди тривало приблизно 20 років [52, с. 27]. У час щорічних розливів Нілу селяни були вільні від своїх сільськогосподарських робіт, і тому над спорудженням піраміди вони працювало безупинно протягом кожних трьох місяців по 100 тисяч чоловік. Проте англійський археолог Фліндерс Петрі вважає, що така кількість (100 тисяч) будівельників, працюючи по три місяці на рік, могли би звести велику піраміду значно швидше, аніж за 20 років.

Для того щоби підняти блоки, єгиптяни будували із каменю і цегли похилий насип із кутом підйому приблизно 150. По мірі того, як споруджувалася піраміда, насип поступово подовжували. Діодор Сицилійський стверджував, що цими насипами камінь тягли дерев'яними санями. І дійсно, археологами були знайдені залишки таких саней. Сучасні науковці вважають, що з метою зменшення тертя таку трасу постійно змочували водою, таким чином, що полози могли легко ковзати по бруду. Згодом, за допомогою дерев'яних важелів, блоки встановлювали на місце. Коли вже будівництво піраміди в основному завершували, такий похилий

насип розрівнювали, поверхню піраміди прикривали облицювальними блоками.

Напевне, піраміди були, самі відомими архітектурними спорудженнями у світі. З інженерної точки зору, це були примітивні будівлі, тобто гори складені людьми. Проте основна мета була досягнута - єгипетські піраміди стали вічними монументами, які пережили тисячоріччя. Вперше були збудовані настільки високі споруди, що залишилися аж до часів Ейфелевої вежі своєрідним світовим рекордом [83, с. 49].

Піраміди та Сфінкс, які входять до складу похоронного комплексу піраміди Хефрена, є одним із найбільш характерних монументальних пам'яників давнього Єгипту. Піраміди є класичним типом царської усипальниці у період Давнього царства, а вже у менш монументальному виді, проте зберігаючи свою зовнішню форму, вони зводилися також і для фараонів періоду Середнього царства. Проте найдавнішим видом гробниць фараонів Єгипту які виникли ще до пірамід були мастабі. Саме слово “мастаба” належить вже до арабських часів та пов'язане із тим, що форма цих трапецієподібних у розрізі гробниць дещо нагадувала арабам великі лави які мали назву “мастаба”. Загальної назви пірамід у нинішньому значенні цього слова у єгиптян не було. Певні піраміди носили назви, пов'язані із іменами фараонів, котрим вони належали. Так, піраміда Хеопса називалася “Гір живе на обрії”, а піраміда Хефрена — “Великий Хефрен”, а піраміда Мікеріна — “Божественний Мікерін”. Цілком можливо, що грецьке слово “піраміда” походило від єгипетського виразу “per-em-us”, що що означав висоту піраміди. Видатний єгиптолог В. Струве вважав, що грецьке слово *pyramis*... походить від давньоєгипетського *p'-mr* [87, с. 145].

Найдавніші з царських гробниць які належать до часів правління I-ої династії, мали форму мастаб та споруджувалися із цегли-сирцю. Їх будували у Нагада та Абідосі, що у Верхньому Єгипті, а також у Саккарі,

де був розташований головний некрополь Мемфіса - столиці фараонів перших династій. У наземній частині цих споруд знаходилися молитовні та приміщення із похоронним інвентарем, а у підземній частині знаходилися похоронні камери. На особливу увагу заслуговують залишки двох царських мастаб у Саккара та Нагада які мали архітектурну обробку фасадів. Перша із них яка відноситься до часів правління I-ої династії, була відкрита французьким ученим Жаком де Морганом, має фасад, який був розчленований виступами які нагадують фасад царського палацу [37, с. 41]. Друга мастаба Анджиба у Саккарі, була названа також мастабою Небетки. Вона була споруджена так само у період правління I-ої династії, спочатку вона мала з трьох сторін східчасту форму, а з четвертої сторони вид вертикальної стіни. Пізніше мастаба Небетки була значно розширена, а зовнішня стіна її була прикрашена виступами які нагадують обробку фасаду мастаби із Нагада. Наразі вважається, що такі мастаби типу гробниці Небетки послуговували зразком для архітектора Імхотепа, будівельника загальновідомої східчастої піраміди Джосера - другого правителя III династії. Діяльність Імхотепа який був верховним сановником та начальником всіх будівельних робіт Джосера, цінувалися вже у період давнього Єгипту. У пізніші часи Імхотепа вважали віщуном та заступником науки й медицини, а стародавні греки ототожнювали його із Асклепієм [19, с. 37].

Комплекс найбільш збережених мастаб часів тинитських династій, і пірамід періоду Давнього царства, розташований на території найбільших царських некрополів на західному березі Нілу, у пустелі, у районі давньої столиці Єгипту Мемфісу. Усі ці некрополі зараз носять назви розташованих на цих територіях арабських селищ, таких як от Дашур, Абу-Роаш, Гизе, Медум та Саккара. Всі вони тягнуться починаючи від Дельти Нілу уздовж західного берега у напрямку Фаюмського оазису - району, на території якого пізніше споруджувалися піраміди фараонів

Середнього царства, котрі розширили територію царських некрополів у південному напрямку. У ході археологічних розвідок, що були проведені у 1932—1956 рр. англійськими вченими С. Ферсом та У. Емері, на території Саккари було відкрито чотирнадцять великих мастаб. У. Емері вважав, що це були гробниці правителів I-ої династії, таких як Гор-Аха, Джер, Уаджі та фараон Ден.

Деякі труднощі у визначенні а чи були згадані гробниці дійсним місцем поховання фараонів, полягають в тім, що гробниці цих же фараонів, проте менші за розмірами, проте схожі за конструкцією, знаходилися також і у Абидосі, де у деяких із них археологами були знайдені царські стели.

Факт про те, що кожен із фараонів мав по дві гробниці - одну у Нижньому, а іншу у Верхньому Єгипті, видається нам цілком зрозумілим, оскільки безпосередньо після об'єднання Єгипту в єдину державу, двоєдиний характер єгипетської держави так само, як і раніше відбивався у титулатурі фараонів та знаках їхньої влади, а також він відбивався у організації державних установ. Проте, не можна стверджувати із повною впевненістю, той факт, що гробниці у Абидосі мали характер кенотафів. Крім того, точне визначення місця поховання фараона утруднює і факт щодо існування на території самої Саккари двох або навіть трьох мастаб, які приписувалися одному тому самому фараону [36, с. 15]. Проте, навіть якщо відкриті англійським вченим У. Емері мастаби і не були царськими усипальницями, всеж значення його відкриття полягало в тому, що знайдені у цих мастабах печатки, і написи знайдені на предметах похоронного інвентарю, дозволяють вченим встановити точну датировку цих споруд [82, с. 98].

У часи правління III-ої династії некрополь у Саккарі збагатився ще одним новим, домінуючим архітектурним комплексом, котрим стала відома східчаста піраміда Джосера разом із її похоронним ансамблем.

Археологічні дослідження тут велися вже від поч. XIX ст. Новітні ж дослідження дозволяють нам припустити, що Імхотеп звів цю споруду на мастабі більш раннього періоду, яку побудували на цьому місці для попередника Джосера - його старшого брата фараона Санахта, котрого Манефон вважав засновником III династії. Цілком можливо, що збережена і дотепер піраміда Джосера яка має шість уступів, колись облицьованих блоками вапняку (оскільки збереглися їхні залишки), була лише серцевиною величезного первісного спорудження. Оскільки ми точно не знаємо, чи було це облицьовання саме остаточною зовнішньою обробкою або будівлі ж, як пізніше у Медуме, лише її внутрішньою частиною, оскільки проект надання цій гробниці так званої класичної форми напевне так і не був здійснений. Ця піраміда у процесі свого будівництва неодноразово розширювалася - остаточна площа, яку вона займає, має розміри 140 x 118м., а висота цієї піраміди досягала близько 60 м. [27, с. 24].

Спочатку вхід до піраміди із її північного боку вів по сходам донизу. Другий вхід був розташований у підлозі заупокійного храму, який примикав до піраміди з північного боку. Біля східної стіни піраміди знаходився сердаб який був побудований із блоків піщаника, що були близькими за розмірами до тих блоків, котрими була облицьована піраміда. Тут було знайдено статую сидячого фараона, наразі ця статуя знаходиться у збірках Єгипетського музею у Каїрі. Похоронна камера була розміщена під первісною мастабою, приблизно по середині і, отже, до півдня від центра пізнішої піраміди. Цілком можливо, що всередині цієї камери, що була виложена червоним гранітом, знаходився дерев'яний саркофаг. На схід від склепу було знайдено два приміщення, які були облицьовані чудовими блакитними фаянсовими плитками. Частина цих плиток зараз зберігається у Каїрському музеї. Під самою пірамідою вченими були виявлені також підземні галереї, а в них два алебастрових саркофаги, також, там було

знайдено 30 000 кам'яних посудин, значна частина яких були розбиті камінням стелі коридору яке обрушилося [66, с. 31].

Весь поховальний комплекс піраміди Джосера займав площу 500 м х 280 м та був оточений розчленованою різними виступами стіною, це нагадувало стіни фортечних споруджень. Крім одного дійсного входу, ця огорожа мала тринадцять додаткових помилкових дверей. На південь від піраміди Джосера було виявлено з точно таким же плануванням поховальних камер; цілком можливо, що вона була від початку задумана як спорудження, безпосередньо пов'язане із головною пірамідою, отже як так звана піраміда - сателіт. Зовнішні стіни її вінчав фриз де були зображені кобри [19, с. 43].

У межах території поховального ансамблю був розташований також комплекс молитовень, що були присвячені царському ювілею, це називалося "хебсед". Накриті вони були характерними опуклими дахами які підтримували напівколони. Стовбури цих колон взагалі не мали капітелей, проте вони були прикрашені рельєфними листами, що спускалися з двох боків.

Архітектор Імхотеп зумів геніально перетворити каміння на деякі форми, що було властивим минулій архітектурі, основним будівельним матеріалом котрої були очерет та цегла-сирець. Колони які були вкопані до стовпів головного коридору, який вів у святилище, мали каннелюри, які нагадують на перший погляд, іонічні колони. У дійсності вони є монументальним повторенням але у камені, форми пучків очерету. Решта напівколон, які прикрашали стіни, були увінчані капітелями у вигляді розкритих квіток лотоса. Кладка стін із досить ретельно обтесаних продовгуватих блоків вапняку, дещо нагадує техніку цегляної кладки [61, с. 179]. Уся архітектура Імхотепа яка була пронизана значними новаторськими та творчими досягненнями, однак не була позбавлена і певних недоліків. Застосування у кам'яному зодчестві елементів, що були

характерними для споруджень із дерева, цегли та очерету не завжди було вдалим. Адже архітектурні можливості нового матеріалу - каменю не були ще на той час цілком усвідомлені [63, с. 231].

Вже багато років на території зведеного Імхотепом монументального комплексу проводяться роботи із реставрації та часткової реконструкції усього цього ансамблю. За дорученням єгипетського археологічного музею керівництво цими роботами протягом довгих років проводив французький архітектор Жан-Піліп Лаур [83, с. 57].

Найбільш відомий комплекс царських пірамід періоду IV династії знаходиться поблизу теперішнього селища Гізи. Цей некрополь єгиптяни прозивали “на схилі висоти”. Три відомі піраміди усипальниці фараонів Хеопса, Хефрена та Мікеріна являються класичним прикладом такого роду споруджень. Будівельники цих пірамід цілком опанували технічними та декоративними можливостями каменю, що був новим матеріалом, введеним до монументального будівництва. Форма згаданих пірамід бере свій початок у архітектурі Імхотепа. Одним із етапів формування її була розташована у Медумі, та неодноразово перероблена піраміда фараона Снофру - засновника IV династії (чи його батька Хуни). Грандіозну піраміду Хеопса греки згодом вважали одним із семи чудес світу.

Фараон Снофру мав ще дві піраміди, що були розташовані поблизу нинішнього села Да-шур, що знаходиться на південь від Саккари. Про це свідчать написи які збереглися на обох цих спорудах. Проте досі невідомо, чому цей фараон наказав побудувати для себе якщо не три, то принаймні дві піраміди. Цікавим є той факт, що саме при ньому склалася остаточна геометрична форма піраміди. Оскільки так звана ромбоїдальна піраміда Снофру була свого роду ланкою між увінчаною пірамідою мастабою та формою власне піраміди котру має так звана північна гробниця цього фараона. Нахил стін піраміди ($43^{\circ}36'11''$) не йде у порівняння з “класичним” типом пірамід: кут нахилу піраміди Хеопса дорівнює $51^{\circ}52'$,

Хефрена - $52^{\circ}20'$, а Мікеріна - 51° . Цікавим фактом є те, що починаючи із північної гробниці у Дашурі, піраміди будували все більш стрункі, та з витягнутими пропорціями - кут підйому стін усипальниць фараонів VI династії у Саккарі складає 65° (наприклад, піраміда Пепі II), а ось в мероїтську епоху гробниці фараонів мають вже форму високої подовженої догори піраміди.

Якщо мова заходить про піраміди, пересічна людина зазвичай згадує піраміду Хеопса. Звісно, ця піраміда є найбільш грандіозною та монументальною, а досконалість всіх її пропорцій є результатом дуже складних математичних розрахунків. Висота цієї піраміди сягає 146,59 м, довжина кожної із чотирьох сторін підстави 230,35 м. Для спорудження цієї піраміди знадобилося 2 590 000 м² брил каменю, що були нагромаджені на поверхні величиною близько 54 000 м². Облицювання зовнішніх стін піраміди було напевне вкрите щільним шаром штукатурки, і з цим пов'язана арабська назва “розфарбована піраміда”. Піраміді Хеопса присвячено значну кількість література, частину якої важко назвати науковою. Автори багатьох книг та праць намагалися відкрити у цифрах, які визначають пропорції цієї споруди містичний зміст. Інші ж вважали її витвором цивілізації яка прибула із Атлантиди, перетвореним пізніше на гробницю Хеопса. Багато непорозумінь виникає у зв'язку із плануванням її внутрішніх коридорів та так званої головної царської камери із порожнім саркофагом. Від цього приміщення назовні веде, під кутом, вузький прохід - вентиляційний канал, а над самою камерою знаходиться декілька порожніх розвантажувальних приміщень, що були споруджені для того, аби послабити величезний тиск всієї кам'яної маси. Підстава піраміди, була розташована на 30-й паралелі, з орієнтацією на чотири сторони світу. Проте, у зв'язку із переміщенням протягом багатьох століть крапок весняного та літнього рівнодення, це орієнтування уже не так точне, яким було колись. Видається, що про настільки відому історичну пам'ятку, яка

неодноразово була предметом найрізноманітніших досліджень та тлумачень, важко сказати будь-що про те, проте ще складніше пояснити цілий ряд помічених ще раніше моментів, які дали ґрунт для довільних, досить часто навіть езотеричних теорій [61, с. 185]. З'ясуванням таких “таємничих” елементів Великої піраміди тривалий час займався польський архітектор та геолог, доцент Веслав Козинський котрий багато разів брав участь у польських археологічних розкопках у долині Нілу. Аналізуючи всю організацію робіт під час будівництва пірамід, він виходив із суто сучасного принципу, про те, що настільки складне у технічному та організаційному відношенні питання, обов'язково вимагало заздалегідь обміркованого та точного графіка робіт.

Виконання такого складного завдання могло бути доручене лише використовуючи сучасну термінологію - спеціалізованому “державному підприємству”. Веслав Козинський припускає, що подібне “підприємство” мало бути створене вже у період правління III династії, можливо, що у зв'язку із будівництвом піраміди Джосера, і, що саме це “підприємство”, перед спорудженням піраміди Хеопса, вже здійснило велике будівництво пірамід Снофру у Дашуре та Медуме [52, с. 37].

Геродот у своїй “Історії” (II, с. 124) розповідає про те, що спорудження Великої піраміди тривало 30 років, із котрих 10 років зайняло будівництво дороги для підйому кам'яних блоків, решту - 20 років велося будівництво власне самої піраміди. На будівництві гробниці Хеопса, протягом кожного з тримісячних будівельних циклів, безупинно працювало по 100 тисяч чоловік [4, с. 124]. Точні підрахунки науковцями кількості використаних при будівництві будівельних блоків та облицювання, також розміщення бригад робітників і т.п. цілком підтверджують правильність слів Геродота, більше того - якби сучасники розробляли би план здійснення подібного спорудження, вдаючись до допомоги кібернетики, вони прийшли би до саме таких оптимальних

даних. Зведення грандіозної піраміди, яке вимагає значної концентрації робочої сили, яке було надзвичайно тривалим у часі процесом (біля 20-30 років), - не могло обійтися без декотрих переробок та відхилень від первісного проекту, які вводилися до процесу будівельних робіт. Варто не забувати й про те, що піраміда Хеопса була першою, повністю завершеною пірамідою, кут нахилу стін котрої є найбільш правильним рішенням для подібного типу конструкцій. Веслав Козинський висунув припущення про те, що спорудження такої будівлі могло вестися виключно за планами та малюнками, і що у процесі своєї робіт будівельники користувалися також макетом, на зразок того, як це майже завжди робиться тепер при будівництві великих споруд. Він зважився навіть висунути гіпотезу про те, що може викликати сумніви у єгиптологів, відповідно до цієї гіпотези три, так звані малі піраміди, що були розташовані зі східної сторони Великої піраміди, були макетами-моделями (у масштабі приблизно 1:5), і це відбиває три етапи змін проекту Великої піраміди [27, с. 31].

Крім того Козинський також висунув гіпотезу щодо причини відхилення царської похоронної камери від головної осі піраміди, оскільки це неодноразово викликало навіть фантастичні теорії. Автори усіх цих теорій виходили із нібито загадкових цифр, які таяться у пропорціях цієї споруди. На думку Козинського, під час будівництва піраміди відбулася деяка перерва у доставці граніту, і задля того аби уникнути простою роботи велику галерею простягнули вище, ніж це передбачалося раніше, а це, у свою чергу викликало певне відхилення похоронної камери від головної осі піраміди. Цілком можливо, що з метою передати шалений тиск величезної ваги кладки вже при новому розташуванні склепу, над його перекриттям було споруджено розвантажувальну конструкцію. Вона складається із п'яти рядів гранітних блоків порожнечами між ними, завданням котрої було забезпечити можливо більшу міцність гранітної стелі склепу. Після завершення будівництва виявилось, що спорудження

згаданої конструкції було недостатньою мірою задля запобігання похоронної камери. Сильний тиск величезної кам'яної маси на неправильно розташований склеп був настільки великим, що його перекриття не виримало і тріснуло. Важко собі уявити, щоб фараона могли поховати у пошкодженій поховальній камері. От чому у ній так і не було виявлено археологами залишків царського саркофага [19, с. 48].

Дослідники вже давно звернули свою увагу на зміни у первісному плані Великої піраміди які виникли у процесі її будівництва. так, у спостереженнях та висновках В. Козинського ми вперше знаходимо не лише оригінальну і до того ж чисто практичну спробу тлумачення так званих “таємничих” елементів, властивих усипальниці Хеопса, але і новий погляд взагалі на організацію будівництва такого роду місць вічного спокою [82, с. 111].

Сама піраміда є тільки частиною, а точніше - головним елементом цілого ряду будівель які утворюють єдиний поховальний ансамбль, розташування котрих було тісно пов'язане з царським похоронним ритуалом. Зазвичай поховальна процесія з останками фараона, залишивши палац, рухалася у бік Нілу та на турах переправлялася на західний берег річки. Поблизу некрополя, по вузькому каналу процесія підпливала до пристані, де власне і розпочиналася перша частина церемонії, яка відбувалася у так званому нижньому заупокійному храмі. Від цього храму вів критий коридор чи відкритий пандус, яким учасники церемонії проходили до верхнього храму який складається із головного коридору, та центрального двору, а вже від часів Мікеріна і п'яти ніш, де встановлювалися статуї п'яти фараонів. Тут, у глибині була розміщена молитовня із помилковими воротами та жертovníком. Поруч із верхнім заупокійним храмом, від його західної сторони, була розташована власне піраміда, вхід до якої у період Давнього царства розміщувався у північній стіні; після розміщення тіла фараона у підземній похоронній камері цей

вхід старанно замурувався. З усіхчотирьох сторін піраміди у заглибленнях скелі, були розміщені чотири дерев'яні тури, що були призначені для подорожей фараона - живого бога Гора по потойбічному світу. Одна із відкритих археологами тур, яка знаходилася у піраміді Хеопса, має довжину у 40 м. Біля кожної з пірамід знаходився великий могильник з мастабами які служили усипальницями для єгипетської знаті [63, с. 238].

Весь архітектурний ансамбль який оточував піраміду, будучи тісно пов'язаним із вже давно сформованим царським похоронним ритуалом, одночасно відбивав і суспільні відносини, що панували у той час у Єгипті. У цьому місті мертвих, так само як і у місті живих, найвище місце займав фараон, ушавлення та обожнювання котрого і було власне кажучи головною ідеєю піраміди [83, с. 84].

Фараони Хефрен та Мікерін - наступники Хеопса, також вибудували собі чудові піраміди, проте вже менші за розмірами. Зі східного боку піраміди фараона Хефрена, на продовженні її осі, розміщено верхній заупокійний храм який має у плані форму витягнутого прямокутника, котрий займає площу 112 x 50м. Задня стіна його впритул примикає до стіни яка оточує піраміду. Ми тут маємо справу із вже сформованим типом заупокійного храму періоду Давнього царства який складався із двох основних частин - першої, доступної для всіх віруючих та другої, куди допускалися тільки обрані люди.

Пандус який з'єднував верхній храм із нижнім, при всій різниці рівнів, яка складала більш ніж 45м, мав довжину 494м, і ширину 4,5 м. Частково висічений у скелі, усередині він був викладений плитами вапняку, а зовні викладений гранітом. Спочатку очевидно це був критий коридор який висвітлювався крізь отвори у стелі. Не виключено і те, що внутрішні стіни його не були ніколи прикрашені рельєфами [52, с. 51].

Одним із найбільш чудових та досить добре збережених

монументальних споруд періоду Давнього царства є нижній храм фараона Хефрена. Цей храм, що мав у своєму плані форму квадрата із стороною 4,5м, був побудований із великих блоків граніту. Стіни храму мають легкий нахил, у зв'язку з цим виникає враження величезної масштабі, особливо від боку фасаду. Перед храмом розміщена пристань, до якої причалювали тури, які пливли по каналу з боку Нілу. Два входи до храму стерегли, напевне, чотири сфінкси, що були висічені з граніту. Посередині храму було розміщене щось подібне до наоса, де, можливо, була розташована статуя самого фараона. Від обох входів йшли вузькі коридори які вели до гипості із шістнадцятьма монолітними стовпами виготовленими з граніту. У залі цьому, який має форму перевернутої літери Т, стояли аж двадцять три статуї сидячого фараона, що були виконані з сланцю, алебастру та діориту. Привертає до себе увагу колірна гра відполірованого червоного граніту, яка контрастувала із алебастровими плитами підлоги, цікавими були і ефекти світлотіні в гипостиле. Цей зал, який зараз позбавлений перекриття, раніше висвітлювався спочатку за допомогою невеликих отворів у самій стелі, крізь які проходило світло яке падало окремо на кожну статую.

Третім монументальним спорудженням комплексу у Гізе є піраміда фараона Мікеріна. Так само як і дві попередні піраміди, вона має в своєму плані квадратну підставу, кожна із сторін якої дорівнює 108,4 м. Спочатку ця піраміда досягала 66,5м у висоту, а кут нахилу стін її складав 51°. Цікавим є те, що для будівництва цієї найменшої із трьох пірамід, були використані найбільші за величиною блоки. Нижню частину гробниці облицювали гранітом, здебільшого не полірованим, а верхню частину - білим вапняком із Тури. У 1837 р. два англійські дослідники Перрінг та Візі знайшли у поховальній камері цієї піраміди напрочуд чудовий царський саркофаг виготовлений з базальту, зовнішні стінки котрого були оброблені так само як і фасад палацу. Як стало відомо, цей саркофаг

потонув під час його перевезення до Англії; проте зберігся його малюнок. Упорівнянні з ансамблями його попередників, Фараон Мікерін мав не лише найменшу піраміду, а і найменший монументальний похоронний комплекс. Не підлягає сумніву той факт, що за життя цього фараона, його будівлі не були ще завершені. Їх вже завершив спадкоємець Мікеріна фараон Шепсескаф, вживаючи при цьому значно гірший за якістю будівельний матеріал. Стіни, що були зведені із вапнякових блоків, були облицьовані цеглою-сирцем та вкриті білим розчином. На південь від третьої піраміди розташовані три пов'язані із нею невеликі піраміди, що були оточені загальною стіною. Площа підстави кожної із цих пірамід за величиною дорівнює $1/3$ від площі підстави піраміди Мікеріна. Вважається, що у цих менших пірамідах були поховані дружини фараона. Так, у одному із приміщень, пов'язаних із пірамідою Мікеріна, відомий американський археолог Райзнер під час розкопок відкрив чотири скульптурні групи зі сланцю, що зараз називаються тріадами Мікеріна. Три з цих скульптурних груп знаходяться зараз у Каїрі, а одна у Бостоні [19, с. 57].

Пройшли тисячоріччя, а монументальний царський некрополь у Гізе встояв всупереч всепоглинаючим піскам пустелі та руйнівної діяльності людини. До цього дня він є найбільш грандіозним археологічним комплексом всього Єгипту. Це свідчить не лише про могутність правителів Давнього царства, але і про сміливу думку тогочасних архітекторів, а також про неповторну майстерність тих, хто її будував - мулярів, штукатурів та звичайних робітників [82, с. 138].

Варто згадати про ще одну піраміду періоду правління IV династії - гробницю фараона Реджедефа, що була розташована неподалік від Гізе, поблизу селища Абу-Роаш. Фараон Реджедеф був напевне сином Хеопса та його дружини лівійки. Він вбив свого старшого брата Каваба, матір'ю котрого була єгиптянка. Фараон Реджедеф правив тільки вісім років, а

після його смерті вся влада перейшла до його молодшого брата - Хефрена. Піраміда фараона Реджедефа є найбільш висунутої на північ царською гробницею. Споруда ця, напевне ніколи не була завершена, проте задумана була у монументальному стилі, як споруда гідна спадкоємця Хеопса. Стіни ведучих донизу коридорів, так само як і стіни похоронної камери, були викладені величезними блоками вапняку та граніту, мали товщину близько двох метрів. Збережені донині сліди облицювання нижніх частин зовнішніх стін цієї піраміди свідчать про те, що вони так само були оброблені гранітом. Над поховальною камерою піраміди була розміщена, по всій ймовірності, розвантажувальна конструкція - так само як і в піраміді фараона Хеопса. Ще у 1842 р, судячи зі зведень німецького єгиптолога Лепсіуса, висота її руїн досягала 17 м. У 18-их роках минулого сторіччя ці руїни були перетворені на каменоломню, звідки щодня триста верблюдів вивозило будівельний матеріал для будівництва нових будівель у Каїрі.

У Саккарі збереглися три піраміди періоду правління V династії. Одна із них належала першому фараону V династії, інші дві - двом останнім фараонам цієї династії. Крім того, до наших днів дійшла значна кількість мастаб вельмож цього періоду, які славилися своїм рельєфним та скульптурним декором. Так, Усеркаф звів свою піраміду поряд з похоронним комплексом фараона Джосера, зі східного боку. Вона була побудована із величезних блоків грубо обтесаного вапняку та була облицьована, проте сліди облицювання наразі не збереглися [27, с. 39].

Піраміда, яка знаходиться у південній частині Сахари, котра примикає до оброблюваних полів, відома зараз за своєю назвою Харам еш-шауф. У 1945 році американським археологом А. Вариллем було доведено, що ця усипальниця належала фараону Джджедкара-Асеси. Піраміда ця має у плані форму квадрата, кожна із сторін підстави котрого дорівнює 80 м; висота цієї піраміди досягала 24 м. Піраміду було зведено

із грубо обтесаного вапняку, її облицювання наразі не збереглося. Піраміда Унаса була побудована на південно-західному напрямку від піраміди фараона Джосера.

РОЗДІЛ 4

ХРАМИ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Свої найдавніші святині давні єгиптяни споруджували із зв'язок тростини та циновок, їх кріпили на очеретяну чи дерев'яну основу. У цих святинях містилися зображення божеств чи їхні символи - фетиші. Крім того, при святилищах були загони у яких тримали священних тварин.

Наприкінці IV - поч. III тис. до н. е. єгиптяни вже переходять до будівництва із дерева і цегли-сирцю [54, с. 427].

Від періоду Старого царства - з XXVI ст. до н. е. - камінь вже стає основним матеріалом для зведення не лише усипальниць, а і грандіозних храмових комплексів.

На жаль храми періоду Раннього царства (XXX-XXVIII ст. до н. е.) у Абідосі, Гіераконполі й Тіні до нашого часу не збереглися. Наразі відомі тільки їх зображення на стелах, присвячених цим храмам фараонами I і II династій.

Головним приміщенням храму був "наос", тобто святилище, де знаходиться скульптурне зображення бога. Такі частини храмів єгиптяни називали "дворами Ка" (тобто Двійника).

Під час будівництва гробниць царів та вельмож періоду Раннього Царства у некрополях Абідоса та Саккара у Єгипті вперше як будівельний матеріал було застосовано камінь.

Єгиптяни, так само як і переважна більшість інших народів, уявляли храм домом бога. Саме тому храм, так само як і житло єгипетського сановника, складався із трьох частин: двору, колонного залу (гіпостилу) та святилища.

Відкритий двір вів до колонного залу, котрий у житловому будинку виконував функції приймальні чи вітальні.

Святилище ("наос"), було місцем проживання божества та його статуї, молитовні були в "надрах" храму, подібно до того, як у глибині житлового будинку знаходилася опочивальня господаря.

Подібна структура була у всіх давньоєгипетських храмах - "Будинках богів", а також в усіх заупокійних храмах які знаходилися при гробницях царів.

У період Старого Царства єгиптяни як правило будували при пірамідні храми у Мемфіському некрополі та "Соняшні" храми у Абусирі.

"Сонячні" храми це були святилища які присвячувались богові сонця Ра, вони з'явилися під час правління V династії у XXIV ст. до н. е. Згідно однієї з легенд, три перших царя цієї династії народилися від союзу бога Ра з дружиною жерця його храму. Саме тому цими фараонами і були побудовані перші "Сонячні" храми.

Як правило Сонячні храми споруджували біля припірамідних міст, звідки у дні різних релігійних свят до храму Ра стікалися великі натовпи народу.

"Сонячні" храми завжди будувалися на узвишші, що було обнесене стіною. Критий коридор вів до великого двору, по сторонах котрого розташовувалися молитовні та галереї. Стіни храму прикрашалися рельєфами на яких зображувалася природа. Це було таким собі своєрідним гімном життєдайній силі сонця.

У центральному дворі розташовували величезний кам'яний обеліск. Вершина обеліску була вкрита золоченою міддю. Тому здавалося, що вона випромінює світло подібно сонцю. Перед обеліском було розташовано величезний вівтар, де богу Ра у жертву приносили тварин.

На жаль, від "Сонячних" храмів збереглися тільки руїни храму царя Ніусерра у Абусирі.

Будівництво тогочасних храмів велось за стародавніми посібникам, вони були записаними на папірусах. Ці посібники зберігалися у храмових

архівах, їх обов'язково повинні були вивчати початківці-архітектори [85, с. 12].

Найвідомішим з таких посібників є - “Книга підстави храмів Великої Дев'ятки богів - Еннеад”. Згідно легенді - цю книгу була взято на небо богами, тоді коли вони покинули землю, а пізніше ця книга була скинута ними з неба. Вважалося, що нібито вона була знайдена північніше Мемфіса та призначалася вона для Імхотепа - відомого мудреця, лікаря та зодчого.

Імхотеп походив з царського роду, жив при дворі царя III династії Джосера. За цією книгою Імхотеп нібито побудував для Джосера ступінчасту піраміду [73, с. 119].

Згодом Імхотеп був обожнений, і єгиптяни поклонялися йому протягом тисяч років [68, с. 51].

Єдиним збереженим до наших днів храмом періоду Середнього царства є відомий заупокійний храм царя Ментухотепа I у фіванському некрополі у сучасній Дейр-ель-Бахрі. Руїни цього храму знаходяться на західному березі Нілу. Від Нілу до скелястого хребту Лівійської пустелі пролягала процесійна дорога. Поховальна камера царя була вибита глибоко у надрах скель, вона була сполучена коридорами із наземним храмом.

Поблизу Фів з давніх часів вибивали гробниці у скелях пустелі, оскільки у цьому районі Долина Нілу звужується, тому будувати наземні усипальниці було зовсім не рентабельно.

Головна частина храму фараона Ментухотепа I - це двоярусна споруда пірамідальної форми. У давні часи його вінчала невелика піраміда. За ним були розташовані зал та відкритий двір. Дві тераси цього храму мають галереї із пілонами, з'єднаними пандусом похилим спуском. На багаточисельних рельєфах храму були зображені різні сцени поклоніння богам, полювання, битви та землеробські роботи.

Варто відзначити, що архітектура цього храму поєднала в собі дві

традиції: мемфіську - пірамідальну форму царських гробниць періоду Старого Царства та фиванську - тип скельних усипальниць.

Неподалік від храму Ментухотепа I цариця періоду Нового Царства Хатшепсут у XVI ст. до н. е. спорудила свій заупокійний храм. Напрочуд чудовий храм цариці Хатшепсут перевершує своїми масштабами усі колишні храми.

Стіни храму були вкриті унікальними яскравими рельєфами. Рельєфи ці розповідають про експедицію до далекої країни Пунт. Двісті скульптур - відмінна риса храму - зображували Хатшепсут у вигляді царя, бога Осіріса (осиричною) та сфінкса.

На відміну від святилища фараона Ментухотепа I цей храм не був увінчаний пірамідою. Три тераси, що були прикрашені портиками та з'єднані пологими пандусами були тут. Похоронна камера цариці була вибита у глибині скелі. Там же, у глибині скелі її фаворит - архітектор Сененмут насмілювався вибити і свою усипальницю.

Класичний тип давньоєгипетського храму остаточно сформувався у XVI-XV ст. до н. е. - саме у цей період. У плані храм мав витягнутий прямокутник, що був оточений високою стіною.

Ворота храму вели у двір, який був обрамлений галереєю із колонами чи пілонами. За двором був розташований портик, що був побудований трохи вище від рівня двору. За портиком був великий колонний зал - гіпостиль, а також цілий ряд інших залів, невеликих за площею.

Саме святилище знаходиться у глибині храму, воно складалося із декількох приміщень. У центральному приміщенні стояла статуя головного божества храму, у інших приміщеннях найчастіше були зображення дружини та сина цього бога.

Основні приміщення храму були оточені додатковими залами, це були: кімнати для здійснення різноманітних складних ритуалів, а також

храмова бібліотека й комори.

Від берега Нілу до храму вела процесійна дорога, що була обрамлена статуями сфінксів, саме тому її називають "алеєю сфінксів". Дорога ця вела до головного входу у храм, котрий був оформлений надзвичайно великим пілоном, що був у вигляді двох монументальних башт з похилими стінами. На цих пілонах майоріли стяги із емблемами божеств та царя, котрі кріпилися до дерев'яних високих щогл. А перед цими пілонами споруджували обеліски та гігантські статуї фараонів.

Двори храмів заливало світло. Колонні зали освітлювалися крізь вікна, що були розташовані під дахом вищого центрального нефа, котрий зазвичай був дещо вище від бічних нефів. Така особливість храмів називається базилікальною. У глибині ж храму не було вікон, через це тут завжди панував напівморок [54, с. 430].

Для храмів періоду Нового царства було характерним поєднання різних типів колон. Вони були геометричної форми і колони, що імітують живу природу: із стовбурами у вигляді зв'язок папірусу чи стебла папірусу. Капітелі цих колон, що яскраво розфарбовувалися, були зроблені у формі квітки чи бутона лотоса або ж кісточки папірусу [51, с. 18].

Храмовий комплекс присвячений богові Амону-Ра, що у Фівах - Карнак - вважався головним святилищем Єгипту. Тут, протягом 1500 років, від часів Середнього Царства зводилися грандіозні споруди, різноманітні храми та молитовні, пілони, зали та обеліски. Величезний священний ставок що у Карнаці, призначався для ритуального плавання сонячної тури бога Амона-Ра [73, с. 123].

Від Карнакського храму до храму Луксорського вела довга, майже двокілометрова, вимощена камінням алея, що була прикрашена сфінксами. Карнак часто називають кам'яним архівом історії Єгипту. Адже тут збереглися присвятні написи фараонів різних династій, гімни богам, різноманітні сцени які зображують різні ритуали, а також відомості про

найважливіші історичні події періоду Нового Царства [85, с. 87].

Найвражаючою частиною храму Амона-Ра є грандіозний гіпостильний зал завдовжки 102 м, завширшки 53 м із 134 колонами. Своїми величезними масштабами вражають два ряди колон у центрі залу із капітелями, зроблені у вигляді мітелок папірусу висотою майже 20 м, а також колони бокових нефів представлені у вигляді гігантських зв'язок папірусу висотою 13 м. Цей похмурий зал відвідувачам нагадує справжню гущавину лісу. Стіни та колони були вкриті розписаними й позолоченими рельєфами, частина цих рельєфів збереглася до наших днів.

Фараон Аменхотеп III, який дійшов до само обожнювання, поставив тут свої статуї, вони були колосальних розмірів - від 18 до 24 м заввишки. А всі його попередники ставили у храмах лише обеліски [89, с. 29].

Найвідоміші колоси фараона Аменхотепа III колись прикрашали перші пілони його заупокійного храму, нажалі від нього мало що збереглося. Давні греки назвали їх велетнями Мемнона.

У легенді йдеться про те, що після одного із землетрусів одна із цих статуй почала "співати" - видавати на світанку жалібні звуки. Давні греки назвали цей "спів" статуї плачем давньогрецької богині ранкової зорі Еос за загибим у Троянській війні її сином Мемноном. Насправді ж нічне холодне повітря пустелі, що було усередині статуї, вранці нагрівалося і, розширюючись, з протяжним тужливим звуком виходив із статуї назовні. Коли ж за наказом римського імператора Септимія цей колос відреставрували, тоді він "замовк".

Луксорський храм, який був присвячений богині Мут-Сохмет, що була дружиною бога Амона-Ра, і їх синові Хонсу, був другою за величиною спорудою Фів. Побудований наприкінці XV ст. до н. е. фараоном Аменхотепом III, цей храм є зразком єгипетського святилища класичного типу [9, с. 19].

Величні та стрункі колонади вестибюля й гіпостильного залів - це

була відмітна прикраса Луксорського храму. Ця споруда нагадує зарості гігантських кам'яних папірусів. Тут можна було знайти подвійні ряди колон у вигляді зв'язок папірусу також були капітелі у вигляді квіток лотосу. Одна із композицій на стінах храму розповідає про народження фараона Аменхотепа III від шлюбу його матері з богом Амоном-Ра.

На півдні сучасного Єгипту, у береговій скелі, за наказом найбільш енергійного будівельника з усіх єгипетських фараонів - Рамсеса II - було вирубано великий храм. Він знаходився в Абу - Сімбелі, що на території давньої Нубії.

Споруджений на честь підкорення Нубії, храм був присвячений тріаді богів - Амону - Ра, Птаха та Хармакісу. Фасад цього храму було прикрашено чотирма велетнями - гігантськими статуями Рамсеса II. Цей печерний храм вражає відвідувачів своїми розмірами: ширина його фасаду - 38 м, довжина - 68 м. Висота статуй фараона - 20 м, ширина обличчя статуй Рамсеса II від вуха по вуха - 4 м. Величезні статуї, що були вирубані у піщанику, здалеку були видні туром які пропливали по Нілу.

Усередині цей храм складається із чотирьох послідовно зменшуваних залів які були розташовані на одній осі. До першого пускали усіх єгиптян, до другого залу тільки "шляхетних", до третього - жерців. Останній зал був доступний виключно для царя і жерців. Там були встановлені чотири статуї богів, так само як і біля входу до храму - Амона-Ра, Птаха, Хармакіса та самого Рамсеса II.

Два рази на рік, 21 лютого та у день коронації Рамсеса II - 21 жовтня, у цьому залі відбувалося так зване "сонячне чудо" - проміння сонця проникали у глибину храму, досягаючи святилища та протягом 20 хвилин підсвічували усі статуї, окрім зображення Птаха, оскільки у цей період бог Птах вважався богом загробного світу.

Поряд з храмом Рамсеса II у Абу-Сімбел розташований храм, який був присвячений коханій дружині Рамсеса II - відомій красуні давнини,

цариці Нефертарі. Цей храм був менших розмірів. Фасад самого святилища був прикрашений 10-метровими фігурами Рамсеса II та Нефертарі яку було зображено у вигляді богині любові Хатхор. Напис над входом до храму говорить: “Храм було споруджено навічно заради Великої дружини Нефертарі. тієї, заради котрої світить сонце”. Усередині святині Нефертарі представлена у образі священної зірки Сіріус (Cotic) [89, с. 58].

У 1960-х рр., під час будівництва Асуанської греблі ці храми було розпилено на блоки та перенесені на 90 метрів вище від колишнього рівня, для того щоби врятувати їх від затоплення.

У IV ст. до н. е., після завоювання Єгипту Олександром Македонським, у Єгипті утвердилася династія Птолемеїв. Незважаючи на те, що Птолемеї були македонцями та греками, вони продовжували будували храми у традиціях єгипетської архітектури. Проте у цей період у храмовій єгипетській архітектурі відбулися певні зміни. Перший двір храму був доступний для всіх, він був відокремлений стіною від інших частин святилища. Цю перешкоду було виготовлено із кам'яних плит з рельєфами. Крім того у цей час з'явився також новий тип колон. Капітелі колон дещо нагадували букет із пальмового листя, папірусу, лотоса та інших квітів [54, с. 431]. Містерії присвячені культу бога Осіріса як правило відбувалися на даху храму, вони були недоступними для непосвячених.

Значний інтерес викликає храм бога Гора у Едфу. Цей храм був побудований фараоном Птолемеєм III Евергетом у 327 р. до н. е. на місці колишнього храму фараога Нового царства Тутмоса III. Це святилище було другим у Єгипті за масштабами після Карнакського храму бога Амона-Ра у Єгипті. Вхід до цього храму охороняли два соколи з граніту які уособлювали бога Гора [9, с. 20].

Потужний пілон був прикрашений величезними рельєфними фігурами бога Гора та богині Хатор. На зовнішніх стінах його були

представлені церемонія присвячена його будівництву та сцени з міфів про Гора. Перед самим храмом був розташований Маммісі (тобто "місце народження" мовою коптів), де Гор, за уявленнями стародавніх єгиптян, кожного дня символічно народжувався.

Однією із найбільш відомих споруд епохи Птолемеїв був храм богині Ісіди на острові Філе, що у першого порога Нілу. Цей храм був побудований у 350 р. до н. е., він завершував собою історію розвитку давньоєгипетського зодчества.

Єгиптяни вірили в те, що святилище богині Ісіди було розташоване там, де у Єгипті розпочинається розлив Нілу. Лише на одній стороні двору храму богині Ісіди були зроблені вікна, через котрі богиня могла споглядати сусідній острівець Біге. Оскільки там була могила її божественного чоловіка Осіріса.

Місце, у якому Ісіда поховала Осіріса, було доступне лише жерцям, котрі прибували сюди для здійснення ритуальних тайнств.

На стінах першого пілона у храмі Ісіди були висічені зображення царя Птолемея XIII, котрий жертвує богині Хатор та богу Гору полонених ворогів.

На стіні павільйону Траяна зберігся останній за часом із ієрогліфічних написів що датується IV ст. н. е.

Цей храмовий комплекс так само включає у себе павільйон царя Нектанеба I та павільйон римського імператора Траяна - римські імператори були останніми, хто добудовував давньоєгипетські храми [85, с. 98].

У 1972-1980 рр. храми були розібрані, їх перенесли на острів Аджилкія у зв'язку з будівництвом Асуанської греблі та затопленням частини території Південного Єгипту.

У 1922 р. поблизу сучасного міста Луксор, під час своїх розкопок у Долині Царів Фіванського некрополя, англійським археологом Говардом

Картером була знайдена гробниця фараона періоду Нового Царства Тутанхамона, який жив у XIV ст. до н. е. Це була єдина із відомих давньоєгипетських царських усипальниць, що була майже не розграбована мисливцями за скарбами [21, с. 81]. Тут чудово збереглася мумія Тутанхамона у декількох саркофагах, золота маска та більше трьох з половиною тисяч різних предметів поховального інвентарю. Серед цих предметів були: колісниця, меблі, світильники та ритуальні прикраси. Усього - понад 100 видів різних предметів, які представляють період розквіту єгипетського мистецтва періоду Нового Царства [49, с. 90].

Обеліск - це моноліт, що був виточений у вигляді чотиригранного стовпа який звужується догори та закінчується маленької пірамідкою - пірамідоном. Згідно повідомлень відомого римського історика Плінія Старшого, обеліски вважалися зображеннями у камені сонячного проміння. Вертикальна форма обеліска символізувала собою спрямування вгору, до вічності. Єгиптяни називали їх *tekhenu*, проте саме давні греки почали їх називати обелісками, через гостроверхі форми. Саме слово "обеліск" походить від давньогрецького слова "*obeliskos*", буквально воно означає "невеликий рожен", також це слово можна перекласти як "піка" або "спис".

Цікавою була технологія створення та підйому обелісків. У скельні тріщини спочатку вбивали дерев'яні клини котрі протягом довгого часу просочували водою. Поступово дерево розбухало та відривало від скелі кам'яні брили. Єгипетські камнетеси вміли направляти лінію відриву такого блоку каменю від материкової скелі. Форму обеліска такій брилі надавали у каменоломнях. Згодом моноліт Нілом перевозили до місця його остаточної обробки, де і шліфували його межі та висікали на них написи. Пірамідон покривали листами позолоченої міді. Після цього підготовлений обеліск тягли на дерев'яній платформі вгору по піщаному схилу прямо до місця його встановлення. Зазвичай обеліски висікали довго, так,

наприклад, обеліск фараона Тутмоса III виготовляли 35 роки. У Єгипті обеліски завжди були об'єктами поклоніння сонцю. Вони уособлювали собою пагорб Бен-Бен, котрий з'явився, згідно переказів, як і земна твердь із водного хаосу. На ньому розпустився лотос, із котрого народився бог Ра.

Найдавніші - величезні приземкуваті обеліски являлись частиною "Сонячних храмів" III тис. до н. е., що були побудовані поблизу Мемфісу. Вершини обелісків - пірамідони були оббиті позолоченою міддю та світилися як саме сонце. Поруч був вівтар, куди приносили в жертву тварин богу Ра.

Часто фараони часів Середнього і Нового Царств встановлювали обеліски у храмах, зокрема, до ювілеїв свого правління. Так, відомі так звані "ювілейні" обеліски фараона Тутмоса III та цариці Хатшепсут [9, с. 20].

Таким чином, вся грандіозність і пишність, що були характерні для офіційної фіванської архітектури у II-й половині Нового царства, втілювались у таких формах, котрі були своєрідним поєднанням старого з новим. Тогочасні зодчі повинні були повернутися до основних традицій фіванської архітектури періоду правління XVIII династії, що були перервані Амарною. За основу оформлення храмів періоду XIX-XX династій було покладено схему, що була вироблена у Фівах XVI-XV ст. до н.е. Варто відзначити, що зодчим II-ої половини Нового царства вдалося значно збагатити задуми своїх попередників та внести значну кількість нового. Розвиваючи неабияку роль колон, вони розпочали обрамляти середні, більш високі проходи зал колонами у вигляді розгорнутих квітів папірусу, а у бічних проходах колони у вигляді зв'язок нерозквітлих стеблин. Проте, якщо вибір загальної ідеї оформлення був досить вдалим, то прагнення надати якомога більшу пишність спорудам призвело до перевантаження. Важкість величезних та масивних перекриттів обумовила значне збільшення об'єму колон та занадто часте їх розташування. А

прагнення усіляко прикрасити споруду спонукало вкривати рельєфами й текстами не тільки стіни, а і стовбури колон.

ВИСНОВКИ

Кожна епоха єгипетської історії залишила по собі певні артефакти - піраміди, підземні гробниці, храми тощо. Долина священного Хапі (Нілу) була місцем, у якому будівництво велося понад дві тисячі років та наочним чином сполучало різні часи у цілому та єдиному просторі.

У часи утворення у Єгипті єдиної централізованої держави - близько 3200 р. до н.е. тут утворився складний адміністративний апарат який забезпечував життєздатність всієї держави. До його функцій входило утримання іригаційної системи і пригнобленого залежного населення країни. Наприкінці періоду правління III династії іригаційну систему було приведено до такого стану у масштабах усього Єгипту, котрий міг задовольнити основні потреби господарства країни. У цей період залежне населення яке повинно було віддавати у вигляді різноманітних повинностей, починають спрямовувати на будівельні роботи. Розпочалося будівництво величних усипальниць фараонів III та IV династій (у Гізі, Саккара, Дашурі та Абусірі) та мастаб – місць поховання наближених фараонів які розташовувалися поруч із пірамідами. Поруч зводилися храми у котрих виконували обряди заупокійного культу за померлим фараоном.

Особливості економічного розвитку Єгипту формувалися під впливом багатьох факторів: географічного середовища, клімату, геолого-мінералогічного складу ґрунтів. Усе це створило феномен дуже характерного для Стародавнього Сходу поступового розвитку землеробської культури єгиптян, розвитку скотарстві ремесла, торгівлі та будівництва.

У період Давнього Царства єгиптянам вдалося першими освоїти

техніку монументального кам'яного будівництва. Тогочасна архітектура їх була пов'язана із спорудженнями різних гробниць і поминальних храмів. Найдавнішим типом гробниці була трапецієвидна мастаба. У мастабі, прототипом котрої, напевне, був могильний пагорб, було у горішньому поверсі приміщення для статуї небіжчика, комори у яких зберігався похоронний реманент, а у підземній частині мастаби розміщували камеру для саркофага з мумією.

Необхідність виділити царську гробницю поміж інших, що була викликана формуванням у Єгипті централізованої деспотії, наштовхнула архітекторів на думку “поставити” декілька мастаб одну на одну. В результаті - велична гостроверха споруда, яка вийшла, повинна була не просто служити “будинком вічності” для фараона, але і наочно символізувати могутність та божественну сутність царя, звеличувати його над своїми підданими. Першою подібною спорудою стала східчаста гробниця фараона Джосера у Саккара, а наймасштабніші гробниці-піраміди звели для себе фараони IV династії Хуфу, Хафра і Менкаура. Згадані піраміди досить органічно зливалися з оточуючим довкіллям. У давнину вони виглядали більш нарядними, оскільки єгиптяни облицьовували їх плитами із дрібнозернистого вапняку або рожевого граніту.

Піраміди являються складовою частиною архітектурних ансамблів із поминальних храмів, відкритих дворів, гробниць родичів фараона тощо. У якості декору у цих кам'яних спорудах використовували напівколони та колони, капітелі котрих імітували бутон лотоса або розкриту квітку папірусу чи пальми також зображення священних кобр тощо.

У часи правління фараонів V династії єгиптяни почали будувати відкриті сонячні храми, архітектурною домінантою котрих був кам'яний обеліск із пірамідальною верхівкою, інколи така верхівка була оправленою в електрум (сплав золота та срібла). Давньоєгипетські обеліски - прості та

виразні, значно вплинули на меморіальну архітектуру інших народів, у тому числі і римлян.

Новим етапом у розвитку давньоєгипетської архітектури та мистецтва став період Середнього Царства. Фіви у цей час стали політичним та культурним центром.

Тогочасне мистецтво стало більш демократичним. Талановиті художники вкривали стіни храмів та гробниць напрочуд реалістичними жанровими сценами, персонажами котрих були ремісники, хлібороби, пастухи, слуги. Досить часто вони зверталися також до пейзажів, оспівуючи у лініях та фарбах буяння природи у долині Нілу.

Нововіяння позначилися і на розвитку архітектури. У період Середнього Царства єгиптяни розпочали оформляти входи до храмів у вигляді пілонів - масивних трапецієвидних башт які були прикрашені кам'яними обелісками. У той самий час з'явився і новий тип царської гробниці, який був поєднанням поминального храму з пірамідою (поховальний комплекс Ментухотепа I у Дейр-ель-Бахрі).

Фараони періоду Середнього Царства вже зводили собі піраміди не з кам'яних блоків, а із цегли-сирцю і щебеню. Прагнучі врятувати поховальну камеру від різних злодіїв за допомогою досить складного внутрішнього планування піраміди (товщу її пронизував лабіринт коридорів, різних таємних входів та виходів у стелі та підлозі, провалів-пасток тощо).

Поминальні комплекси у період Середнього Царства отримали нове призначення - вони стали своєрідними громадськими центрами. Так, наприклад поминальний храм Аменемхета III у Фаюмському оазисі, котрий греки називали Лабіринтом, слугував і приміщенням для проведення зборів представників номової знаті.

Проте, свого найвищого розквіту давньоєгипетське мистецтво досягло у період Нового Царства, часу коли до Єгипетської імперії почали

надходити багатства підкорених народів, а це дало тогочасним фараонам змогу перетворити свою країну на будівельний майданчик, децю змінило художні смаки замовників на користь помпезності та декоративної вишуканості.

Мистецтво скульптури у період Нового Царства остаточно втратило колишню грубуватість форм, воно стало більш витонченим та граціозним. Проте, найбільш виразно нові тенденції позначилися на розвиткові архітектурних форм.

Вже на початку періоду Нового Царства єгиптяни остаточно відокремили гробниці від поминальних храмів. Свої храми вони, так само як і раніше, будували у долині Нілу, а гробниці вирубували у мертвих ущелинах Долини царів та Долини цариць. Тогочасна нільська долина була рясно забудована чудовими храмами, серед котрих варто виділити храм цариці Хатшепсут у Дейр-ель-Бахрі та велетенський храм Амона у Карнаці. Цей храм навіть у руїнах приголомшує досконалістю своїх архітектурних форм, гігантськими розмірами та казковим багатством інтер'єру (колони і стіни храму змережені рельєфними зображеннями різних батальних сцен та філігранно виконаними різними ієрогліфічними текстами, що займають загальну площу понад 24 тис. м. , у коморах цього храму було виявлено 85 тис. кам'яних та бронзових статуй). Також недобудований храм Амона-Ра у сусідньому Луксорі, скельний храм Рамзеса II у Абу-Сімбелі, храм фараона Аменхотепа III Мемноній, стіни котрого було оздоблено золотом, а підлогу викладено сріблом. Всі перераховані та інші храми періоду Нового Царства (в першу чергу Карнак і скельний храм Рамзеса II) являються справжніми архітектурними символами абсолютної влади єгипетських фараонів.

Художній геній давніх єгиптян найбільш повно проявився у Амарнський період - епоху сонцепоклонницької реформи фараона Ехнатона. Це були часи, коли центр усього художнього життя Єгипту

тимчасово перемістився до Ахетатона (нової столиці Ехнатона), котрий виріс на території сучасної Амарни.

У період Пізнього Царства на культурному та художньому житті єгиптян значно позначились іноземні впливи. У цей час єгипетська архітектура втратила притаманну їй традиційну монументальність, а до скульптурного портрету прийшла стилізація.

Отже, єгипетські архітектори, скульптори та моляри залишили після себе багату художню спадщину. Ними була започаткована монументальна кам'яна архітектура, скульптурний портрет та станковий живопис.

Зодчество стало провідною сферою єгипетського мистецтва. Нажаль час не пощадив значну кількість пам'ятників єгипетської архітектури; до нас дійшли переважно культові споруди - храми і гробниці.

Найбільш рання форма гробниці - мастаба являла собою масивну прямокутну в плані споруду зі стінами, що були нахиленими до центру; у підземній її частині була розташована похоронна камера з мумією, а у наземній частині декілька культових приміщень, у тому числі молитовня та зали для відвідувань. Там само знаходилися статуї померлого. Стіни мастаби були вкриті рельєфами та розписами які мали або інформативне, або ж магічне значення. У період правління I-II династій мастаби слугували місцем поховання як фараонів, так і знаті, а вже у період правління III-VI династій - лише знаті.

Мастаба стала конструкційною основою для вироблення нової форми царського поховання, яке з'явилося у часи правління фараонів III династії - піраміди. Так, піраміда проголошувала нову концепцію царя як бога, який підноситься над усіма іншими людьми. Основне завдання по створенню грандіозного царського поховання було вирішено шляхом його збільшення по вертикалі. Піраміда складалася із щільно підігнаних один до одного кам'яних блоків, вона була орієнтована по сторонах світу; вхід до піраміди знаходився у північній частині; всередині неї були розташовані похоронні

й розвантажувальні камери (метою яких був рівномірний розподіл тиску). Першим видом такої піраміди, стала ступінчаста піраміда - піраміда Джосера у Саккарі, висота якої складала в 60 м, вона була зведена архітектором Імхотепом. Вона являла собою шість поставлених одна на одну, таких що зменшувалися догори масштаб. У період правління IV династії будівельники стали заповнювати порожнечу між ступенями, внаслідок цього склався класичний тип - похила піраміда. Першою пірамідою класичного типу стала піраміда Снофру у Дашурі (висота понад 100 м). Її спадкоємиці - найвищі кам'яні споруди у історії людства - піраміди Хуфу (146,5 м) та Хафрі (143 м) споруджені у Гізі.

Царські піраміди були центром великих поховальних архітектурних ансамблів, що були обнесені стіною: до них входили заупокійний храм, малі за розміром піраміди цариць також масштаби придворних та номархів. Проте, у часи правління фараонів V-VI династій розміри пірамід значно зменшилися (вони вже були не вище 70 м).

На початку Середнього царства (правління XI династії) виникає нова форма царського поховання - скельна гробниця, що була розташована під критим колонним залом, перед котрим знаходився заупокійний храм (яскравим прикладом є гробниця Ментухотепів). Проте, фараони XII династії знову відновили будівництво пірамід. Ці піраміди були середньої величини (так, піраміда Сенусерта I досягала 61 м) та не відрізнялися великою міцністю внаслідок нового способу кладки - основою були вісім кам'яних стін, котрі розходилися радіусом від центру до кутів та середини кожної із сторін піраміди; від цих стін, під кутом 45 градусів, відходили ще вісім стін; простір між цими стінами засипався піском та щебенем.

У часи Нового царства знову починає переважати традиція поховання царів у потайних скельних гробницях у Долині царів поблизу Фів. З метою кращого збереження їх часто висікали у віддалених гірських районах. У період правління XVIII династії гробниці фараонів стали

відокремлювати від заупокійного храму (ідея ця належала зодчому Інені).

Переважаючою формою храмової архітектури періоду Давнього царства був заупокійний храм який був невід'ємною частиною поховального комплексу. Храм цей примикав до піраміди зі сходу та являв собою прямокутник із плоским дахом вироблений із масивних вапнякових блоків. У центрі храму було розташовано зал із чотиригранними монолітними стовпами, а також двома вузькими приміщеннями для заупокійних статуй фараона; цей зал переходив у відкритий двір, за ним були молитовні (прикладом такого храму є храм при піраміді фараона Хафра). У часи правління фараонів V-VI династій значення храму у поховальному ансамблі значно зростає; тепер його розміри збільшуються, а архітектурне оздоблення значно ускладнюється. Тут вперше починають використовуватися пальмоподібні колони та колони у формі зв'язувань папірусів, які не розпустилися. Стіни храму вкривалися кольоровими рельєфами. Невдовзі виник ще один тип колони, їх робили у вигляді зв'язки бутонів лотоса. У часи правління фараонів V династії виникає нова форма храму - це був сонячний храм. Головним його елементом був колосальний кам'яний обеліск, верхівка котрого була вкрита міддю (скам'янілий промінь Ра); обеліски стояли на узвишші, а перед ними був розташований величезний жертовник.

У часи правління XI династії заупокійний храм поступово перетворюється на центральний елемент похоронного ансамблю. Такий храм складається із двох терас, він був обрамлений портиками і увінчаний пірамідою. За основу виступала природна скеля (прикладом цього є усипальниця Ментухотепов). У часи правління XII династії, не дивлячись на відновлення спорудження монументальних пірамід, храм, тим не менш, всеж продовжує зберігати свою роль (прикладом є похоронний комплекс Аменемхета III). Храм вже остаточно перетворюється на центр загальнодержавного культу єгипетського фараона. Тепер храми

відзначалися великими розмірами, значною кількістю приміщень, значною кількістю різноманітних скульптур і рельєфів. При будівництві храмів тепер вже широко використовується колонада з оновленою формою колони (досить часто з прикрашеної капітелями із рельєфними головами богині Хатор) та пілон (виготовляли ворота у вигляді двох веж із вузьким проходом). У цей час виник звичай встановлювати перед храмом обеліски з облицьованими міддю верхівками чи колосальні статуї.

У період правління фараонів XVIII династії починає затверджуватися класичний тип наземного єгипетського храму (прикладом можуть стати Карнакський храм та Луксорський у Фівах). У плані він представляв собою витягнутий прямокутник, що був орієнтований із сходу на захід. Фасад таких храмів був звернений до Нілу, від котрого до храму вела дорога, що була вся обрамлена сфінксами (що називалось алея сфінксів). Вхід до храму робили у формі пілона, перед котрим встановлювали два обеліски та колосальні статуї фараона. За пілоном було розміщено відкритий двір, що був оточений за периметром колонадою (перистиль), котрий примикав до ще одного пілону значно менших розмірів, він виходив у другий двір, він був повністю заставлений колонами (гіпостиль) та статуями фараона. Гіпостиль примикав до основної будівлі храму, яка складалася із одного чи декількох колонних залів, обов'язково святилища із статуями богів, а також підсобних приміщень (бібліотека, скарбниця та різні комори). Багаторазові переходи із одного архітектурного простору до іншого (наприклад, Карнакський ансамбль був витягнутий у довжину більш ніж на 1 км) несли у собі ідею поступового наближення людини до божества. Враховуючи те, що єгипетський храм не був завершеним цілим та існував як сукупність певних окремих частин, він міг у будь який час без порушення гармонії бути "продовжений", тобто доповнено новими спорудами. У зовнішньому своєму вираженні він демонстрував простоту ліній. Поступово заупокійні

царські храми почали перетворюватися на самостійні монументальні
будівлі із масивними пілонами та алеями сфінксів.

Цитати

Цитати

19

- 1 "Ахтоя своєму синові Піопі"
- 2 "Історія стародавнього Сходу"
- 3 "Суспільні відносини у Єгипті епохи Середнього Царства"
- 4 "Мистецтво Стародавнього Єгипту"
- 5 "У часи Нефертіті"
- 6 "Мистецтво Фів та Мемфісу часів XIX давньоєгипетської династії"
- 7 "Роль особистості художника у мистецтві Давнього Єгипту"
- 8 "Основи та фундаменти"
- 9 "Давньоєгипетський храм"
- 10 "Храмова форма царського господарства Давнього Єгипту"
- 11 "Нариси з історії техніки Стародавнього Сходу"
- 12 "Мистецтво Стародавнього Сходу"
- 13 "Загальна історія архітектури"
- 14 "Історія містобудівництва"
- 15 «Прекрасна красою Атона»
- 16 «...На завісі була вигаптувана золотом крилата куля із зображеними двома зміями. Ти, хто увійшов сюди, – мовив жрець, – чи знаєш ти, що саме означає цей знак на завісі
- 17 це образ світу, у котрому ми живемо, а крила показують, що наш світ кружляє у просторі, немов орел. А змії?... – запитав тоді жрець. – Дві змії нагадують мудрецю, про те, що той, хто зрадить велику таємницю, повинен умерти подвійно – і тілом, і душею»
- 18 "Говорять, що у давнину... єгиптяни будували свої житла із очерету, підтвердженням цієї інформації можуть слугувати житла сучасних пастухів..."
- 19 "Храм було споруджено навечно заради Великої дружини Нефертарі. тієї, заради котрої світить сонце"

Вилучення

<https://xreferat.com/35/1421-1-arh-tektura-starodavn-ogo-giptu.html>

42 джерела 1.77%

3 джерела 1.27%

1.21%

1%

11 джерел 0.8%

0.78%

28 джерел 0.73%

2 джерела 0.52%

4 джерела 0.51%

0.44%

3 джерела 0.38%

0.36%

0.2%

0.19%

2 джерела 0.17%

5 джерел 0.15%

0.14%

0.13%

4 джерела 0.11%

0.11%

hist_2014_193.pdf	ID файлу: EF-17532	Навчальний заклад: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Джерело	0.05%
Студентська робота	ID файлу: 1011569067	Навчальний заклад: Vasyl Stus Donetsk National University	2 Джерело	0.05%
Студентська робота	ID файлу: 1000821188	Навчальний заклад: Ukrainian Catholic University	43 Джерело	0.05%
math_2010_070.pdf	ID файлу: EF-9883	Навчальний заклад: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.05%
Студентська робота	ID файлу: 1013088868	Навчальний заклад: V.I. Vernadsky Taurida National University	15 Джерело	0.04%